

Η διοικητική κράτηση στην Ελλάδα υπό το πρίσμα της εγκληματολογίας των συνόρων

Δημήτρης Κόρος

Ειδικός Επιστήμονας Τμήματος Νομικής ΔΠΘ, μέλος Σ.Ε.Π. ΕΑΠ

Για τον Macky Diabete

1. Εισαγωγικά

Η χρήση της διοικητικής κράτησης για τη μεταχείριση των παράτυπων πολιτών τρίτων χωρών έχει αποκτήσει χαρακτηριστικά θεμέλιου λίθου της μεταναστευτικής πολιτικής και παράγει συνέπειες που άπτονται του αντικειμένου πολλών επιστημονικών πεδίων. Η παρούσα μελέτη θα αποπειραθεί να προσεγγίσει τον θεσμό στην Ελλάδα από τη σκοπιά των αναζητήσεων της επιστήμης της εγκληματολογίας, και συγκεκριμένα μέσα από το πρίσμα του αναδυόμενου πεδίου της εγκληματολογίας των συνόρων, για την ανάδειξη πτυχών του που μπορούν να αποτυπωθούν ευκρινέστερα μέσα από αυτό το πλαίσιο κατανόησης.

Ενώ σκοπός μας δεν είναι η συζήτηση περί της εγκληματικότητας των αλλοδαπών στην Ελλάδα, κρίνεται ως απαραίτητη αφετηρία η παραδοχή ότι, παρότι ότι η σύνδεση της παρουσίας μεταναστών με την εγκληματικότητα δεν είναι μια όλως «αυθαίρετη επινόηση», οι επίσημες στατιστικές δεν επιβεβαιώνουν τις στερεοτυπικά διαμορφωμένες αντιλήψεις που αποδίδουν την έξαρση της σοβαρής εγκληματικότητας σε αυτούς.¹ Η σύνδεση της παρουσίας των μεταναστών με τον κίνδυνο, την εγκληματικότητα, το οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία είναι κοινό χαρακτηριστικό για μεγάλα τμήματα των κοινωνιών των ευρωπαϊκών χωρών,² επηρεάζοντας τόσο το ποινικό οπλοστάσιο, όσο και τα διοικητικά μέτρα για την αντιμετώπισή τους. Κατά τον Καρύδη, ο φόβος του εγκλήματος, ο οποίος αναδεικνύεται σε μεγαλύτερο πρόβλημα από το ίδιο το έγκλημα, ειδικά όταν αποδίδεται στερεοτυπικά και χωρίς τεκμηρίωση στους μετανάστες και τους πρόσφυγες, μπορεί να αξιοποιηθεί ως εργαλείο

---

1. Καρύδης, Β. (2016). Μετανάστες και Κοινωνικοί Πανικοί στην Ελλάδα. Στο Γασπαρινάτου, Μ. (εκδ. επ.). Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα, σ. 1635, 1642.

2. Ο.π., σ. 1629.

κοινωνικής και πολιτικής πειθάρχησης: η συζήτηση για το προσφυγικό-μεταναστευτικό γίνεται ολοένα περισσότερο με όρους πολέμου και με «μετατροπή ενός κοινωνικού προβλήματος σε αστυνομικό ζήτημα».³

Στην Ελλάδα, ήδη από τη δεκαετία του 1990 και μετά, με τη μαζική είσοδο μεταναστών από την Αλβανία και άλλες χώρες, συγκροτήθηκε ένα αρνητικό στερεότυπο: ο «ξένος» έγινε «λαθρομετανάστης» και έπειτα συγκεκριμενοποιήθηκε στον «Αλβανό μετανάστη», ο οποίος ταυτίστηκε με τον «επικίνδυνο εγκληματία».⁴ Η «Αλβανοφοβία» της δεκαετίας του 1990 μετεξελίχθηκε στην «Ισλαμοφοβία» της πρώτης και δεύτερης δεκαετίας του 21ου αιώνα· η είσοδος και παρουσία πολλών μεταναστών και προσφύγων από χώρες της Ασίας και της Αφρικής συμπλήρωσε τον κοινωνικό πανικό της προηγούμενης περιόδου προς την κατεύθυνση ενός «κλασικού» ηθικού πανικού σχετικά με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων του «νέου κύματος», παράγοντας δυσφορία και ανησυχία στην κοινή γνώμη, ανασφάλεια για την πιθανή αύξηση της εγκληματικότητας και τη μετάδοση μολυσματικών ασθενειών, την έλλειψη βούλησης και δυνατότητας ενσωμάτωσης, όπως και σενάρια συνωμοσίας περί επιχείρησης «μουσουλμανικού εποικισμού» και ξενοφοβικό λόγο που με τη σειρά του νομιμοποιεί ρατσιστικές πρακτικές εναντίον ενός «βολικού εχθρού» ο οποίος μπορεί να αντιμετωπιστεί αποκλειστικά με υπεραστυνόμευση και τυφλή καταστολή.⁵

Η παγκοσμιοποίηση του ζητήματος των μαζικών μεταναστευτικών ροών τον 21ο αιώνα έχει επιφέρει αλλαγές στον τυπικό κοινωνικό έλεγχο.⁶ Κατά συνέπεια, η μετανάστευση και η ποινική-διοικητική μεταχείριση των προσφύγων και των μεταναστών αποτελούν ένα αναδυόμενο πεδίο μελέτης και επιστημονικού προβληματισμού στις χώρες του δυτικού κόσμου, κατ' αναλογία, αφενός, με την αύξηση των ροών, και αφετέρου με την ενίσχυση των τιμωρητικών μέτρων για τη μεταχείρισή τους και την αντιμετώπιση του φαινομένου. Ο έλεγχος των συνόρων αποτελεί ένα σύνθετο εγχείρημα, κινούμενο μεταξύ του δικαιώματος του κράτους να προστατεύει την εδαφική του ακεραιότητα και των διεθνών νομικών δεσμεύσεών του για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.⁷ Η παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε μια μόνιμη ανασήμανση των συνόρων των εθνών-κρατών, με αποτέλεσμα η εγκληματοποίηση και τα αυστηρά διοικητικά μέτρα για την αντιμετώπιση της μετανάστευσης να επιχειρούν να λειτουργήσουν ως αντίβαρο,⁸ υλικό και συμβολικό.

3. Ο.π., σ. 1636-1637.

4. Ο.π., σ. 1632.

5. Ο.π., σ. 1640-1641.

6. Βιδάλη, Σ. και Κουλούρης, Ν. (2012). Αποκλίνουσα συμπεριφορά & Ποινικό φαινόμενο. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 236.

7. Sassen, S. (1996). Beyond Sovereignty: Immigration Policy Making Today. *Social Justice*, Vol. 23, No. 3, σ. 11, 15-16.

8. Ackerman, A. R. & Furman, R. (2013). The criminalization of immigration and the privatization of the immigration deten-

Η διοικητική κράτηση δικαίως απασχολεί τη νομική θεωρία και πράξη ως ένα σοβαρό ζήτημα που θέτει προκλήσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς περιλαμβάνει τη στέρηση της ελευθερίας, αποτελώντας το έσχατο μέσο διοικητικού καταναγκασμού για την επιδίωξη σκοπών που άπτονται της μεταναστευτικής πολιτικής· έτσι, οι αναλύσεις και κριτικές του θεσμού, τόσο αυτές που προέρχονται από θεσμικούς φορείς και φορείς της κοινωνίας των πολιτών, όσο και εκείνες που εντοπίζονται στον επιστημονικό λόγο και στη νομολογία των εθνικών και περιφερειακών δικαστηρίων (ΕΔΔΑ και ΔΕΕ), απαντούν ως επί το πλείστον σε σοβαρές πτυχές του που αφορούν τους δικαιολογητικούς λόγους για την επιβολή του, τις δεσμεύσεις της εθνικής νομοθεσίας και πρακτικής από το ενωσιακό και το διεθνές δίκαιο, τις συνθήκες κράτησης, τις συνέπειες που βιώνουν όσοι/ες υποβάλλονται σε αυτόν, την ανάγκη αντιμετώπισής του ως εργαλείου έσχατης ανάγκης –όταν έχει κριθεί σε εξατομικευμένη βάση ότι δεν μπορούν να επιβληθούν ή δεν επαρκούν τα εναλλακτικά μέτρα–, τον δικαστικό του έλεγχο και τη συστηματική, εν τέλει, επιβολή του ως αναπόσπαστου τμήματος μιας αυστηροποιούμενης μεταναστευτικής πολιτικής, χωρίς τις εγγυήσεις για τον περιορισμό της αυθαίρετης επιβολής του.

Η παρούσα μελέτη θα αποπειραθεί να αξιολογήσει τον θεσμό της διοικητικής κράτησης από τη σκοπιά αναζητήσεων που άπτονται της επιστήμης της εγκληματολογίας, λαμβάνοντας υπόψη τη θεσμική του αποτύπωση και την πρακτική του εκδίπλωση, όπως προκύπτει από τις αναλύσεις και τις κριτικές σχετικά με τις παραπάνω πτυχές, αλλά επιχειρώντας να τις εντάξει στις γόνιμες αναλύσεις της ποινικότητας στο πεδίο του ελέγχου της μετανάστευσης, προς την κατεύθυνση, ενδεχομένως, μιας ελληνικής εγκληματολογίας των συνόρων. Στην επόμενη, δεύτερη, ενότητα θα αναπτύξουμε τις βασικές πτυχές αυτού του πεδίου στην αγγλοσαξωνική βιβλιογραφία, και συγκεκριμένα θα διατρέξουμε τις θεωρητικές προσεγγίσεις α) του *crimmigration*, β) της νέας ποινολογίας, όπως αυτή αξιοποιείται για τη μελέτη των μεταναστευτικών πολιτικών, γ) του ποινικού δικαίου του εχθρού και δ) της υλιστικής προσέγγισης της εγκληματοποίησης της μετανάστευσης υπό το πρίσμα της αρχής του *less eligibility*, ώστε να μπορέσουμε να αξιοποιήσουμε τα στοιχεία που θα μπορούσαν να είναι χρήσιμα για την εγκληματολογική ανάλυση της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής· έπειτα, θα διατρέξουμε τον θεσμό και την εφαρμογή του στην Ελλάδα, με σκοπό την χαρτογράφηση βασικών πτυχών του που θα μπορούσαν να είναι αξιοποιήσιμες, υπό το φως των ανωτέρω θεωρητικών προσεγγίσεων και κατασκευών, και, τέλος, θα αποπειραθούμε να προτείνουμε μερικές αναγνώσεις κάποιων χαρακτηριστικών του θεσμού από τη σκοπιά μιας εγκληματολογικής ανάλυσης.

tion: implications for justice. *Contemporary Justice Review: Issues in Criminal, Social, and Restorative Justice*, Vol. 16, No. 2, σ. 252.

2. Η εγκληματολογία των συνόρων μεταξύ *crimmigration*, νέας ποινολογίας, ποινικού δικαίου του εχθρού και *less eligibility*

Η απάντηση στο ερώτημα γιατί η εγκληματολογία να καταπιαστεί με τη διοικητική κράτηση, έναν θεσμό στενά συνυφασμένο με την αντιμετώπιση της παράτυπης μετανάστευσης, έξω από τον «παραδοσιακό» χώρο ενασχόλησης του πεδίου, δηλαδή έξω από τις αναζητήσεις σχετικά με το έγκλημα και τους θεσμούς και τις πολιτικές για την αντιμετώπισή του, στηρίζεται σε πολλούς πρακτικούς, μεθοδολογικούς, ηθικούς και πολιτικούς λόγους.⁹ Βασική παράμετρος στις σχετικές αναπτύξεις είναι το ζήτημα της κυριαρχίας (*sovereignty*), καθώς ο έλεγχος των συνόρων αποτελεί μία από τις ελάχιστες απομένουσες εξουσίες του έθνους-κράτους.¹⁰ Οι μετανάστες και οι πρόσφυγες βρίσκονται στην καρδιά της σύγκρουσης μεταξύ διεθνούς δικαίου και εθνικής έννομης τάξης. Η μεταχείρισή τους από τις εθνικές αρχές μπορεί να συνεπάγεται την παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων και να επιφέρει την επαναθυματοποίηση προσώπων που διέφυγαν σκληρών και απάνθρωπων συνθηκών. Η ανάδυση ηθικών πανικών για τους νεοεισερχόμενους μετανάστες και την εγγενή εγκληματικότητα που τους αποδίδεται –καθώς παρουσιάζονται ως μια τάξη ανθρώπων που καθοδηγούνται από εγκληματικές προθέσεις και την επιθυμία να εκμεταλλευτούν (απομυζήσουν) το κράτος που τους φιλοξενεί—¹¹ είναι συνήθης. Ειδικά δε σε περιόδους κοινωνικών μετασχηματισμών, οι μειονοτικές ομάδες περιθωριοποιούνται, θεωρούμενες ως εξ' ορισμού εκτός κοινωνίας, και ταυτίζονται με την απειλή και το έγκλημα, επομένως αντιμετωπίζονται με επίταση της καταστολής και απάνθρωπα μέτρα, κάτι που οδηγεί το ποινικό σύστημα αλλά και άλλες δημόσιες πολιτικές σε κατασταλτική τροπή.¹²

Τα παραπάνω επιδρούν προφανώς στην αστυνομική-ποινική μεταχείριση των πολιτών τρίτων χωρών, όπως και στη διοικητική τους μεταχείριση με τρόπους που φέρουν κοινά χαρακτηριστικά με τα εργαλεία της ποινικής δικαιοσύνης. Η εγκληματοποίηση της μετανάστευσης σχετίζεται με την ευρεία χρήση της διοικητικής κράτησης, η οποία είναι ένας θεσμός που επιβάλλεται, σύμφωνα με τη λειτουργία που πληροί επισήμως, αποκλειστικά για σκοπούς σχετιζόμενους με τη μεταναστευτική πολιτική, χωρίς να χρειάζεται περαιτέρω δικαιολόγηση, παρά τις καταστροφικές συνέπειες στη σωματική και ψυχική υγεία των υποβαλλόμενων σε αυτή, οι οποίες, φυσικά, εντείνονται όταν επιβάλλεται για μεγάλο χρονικό διάστημα.¹³

9. Weber, L. (2012). The Detention of Asylum Seekers: 20 Reasons Why Criminologists Should Care. *Current Issues, in Criminal Justice*, Vol. 14, No. 1, σ. 10.

10. Ο.π.

11. Ο.π., σ. 12-13.

12. Βιδάλη, Σ. και Κουλούρης, Ν. (2012), ό.π., σ. 190-191.

13. Silverman, S. J. & Massa, E. (2012). Why Immigration Detention is Unique? *Population, Time and Place*, Vol. 18, σ. 677-680.

Η εγκληματολογία συνήθως αγνοεί την κράτηση των μεταναστών, λόγω του διοικητικού της χαρακτήρα, κάτι που συσκοτίζει άρρητες λειτουργίες και σκοπιμότητες του θεσμού: η διοικητική κράτηση και η απέλαση αντανακλούν μια ευρύτερη λογική αποκλεισμού που μεταμορφώνει την κοινωνία και τις οικονομίες, όπως και το ποινικό σύστημα και τις πρακτικές του. Μπορούμε να μιλήσουμε, έτσι, για «σκιώδες ποινικό κράτος», για «τιμωρητικότητα των συνόρων», για μια «μη κανονική δικαιοσύνη», ή για μια «δικαιοσύνη των μη-πολιτών».¹⁴

Κατά συνέπεια, καθίσταται αναγκαία η εγκληματολογική έρευνα για τους τρόπους μεταχείρισης, διοικητικής και ποινικής, που επιβάλλονται για τις παραβιάσεις της μεταναστευτικής νομοθεσίας,¹⁵ αλλά και των πολιτών τρίτων χωρών εν γένει. Κατά τους Weber και McCulloch,¹⁶ λοιπόν, η επιστημονική τριβή με τα ζητήματα ποινικού-διοικητικού ελέγχου της μετανάστευσης και των μεταναστών-προσφύγων έχει αναδειχθεί σε ένα αναπτυσσόμενο πεδίο, αυτό της ανάλυσης των εκφάνσεων της κρατικής ποινικής εξουσίας στο πεδίο της μετανάστευσης και του ελέγχου των συνόρων, που αποτελεί έναν έγκυρο χώρο προβληματισμού για την εγκληματολογία και τα συναφή πεδία. Η σχετική βιβλιογραφία κινείται σε γνώριμα πεδία των εγκληματολογικών προβληματισμών, όπως ο έλεγχος των συνόρων με όρους κινδύνου (risk), κυβερνολογικής (governmentality) –δηλαδή υπό τους όρους του τριπτύχου «πολιτική οικονομία, μηχανισμοί ασφάλειας και πληθυσμός»–,¹⁷ κυριαρχίας (sovereignty), ασφαλειοποίησης (securitisation), δηλαδή με τη χρήση θεωρητικών σχημάτων που αποτελούν συχνά απαντώμενα εξηγητικά σχήματα του εγκληματολογικού λόγου για την ανάλυση των φαινομένων που ερευνά. Έτσι, μπορούμε να κάνουμε λόγο για το υπο-πεδίο της εγκληματολογίας των συνόρων (border criminology).¹⁸

Βασικές στιγμές της εκδίπλωσης του νέου αυτού υπο-πεδίου είναι η προσέγγιση περί *crimmigration* της Juliet Stumpf,¹⁹ η προσέγγιση της νέας *ποινολογίας*, όπως προτάθηκε στο

14. Bosworth, M. (2019). Immigration Detention, Punishment and the Transformation of Justice. *Social & Legal Studies*, Vol. 28, No. 1, σ. 92.

15. Weber, L. (2012), ό.π., σ. 19.

16. Weber, L. & McCulloch, J. (2019). Penal Power and border control: Which thesis? Sovereignty, governmentality, or the pre-emptive state? *Punishment and Society*, Vol. 21, No. 4, σ. 497.

17. Foucault, M. (2017). Διάλεξη της 1ης Φεβρουαρίου 1978. Στο Foucault, M. (2017). Φυλακή, Κυβερνολογική. Δύο κείμενα (μετάφραση και επίμετρο Κόρος, Δ.). Θεσσαλονίκη: Ακυβέρνητες Πολιτείες, σ. 45-88. Για μια ανάλυση της έννοιας βλ. Κόρος, Δ. (2017). Επίμετρο για τον μαρξισμό, την αποτυχία της φυλακής και την κυβερνολογική. Στο Foucault, M. (2017), ό.π., σ. 91-138.

18. Weber, L. & McCulloch, J. (2019), ό.π., σ. 497.

19. Stumpf, J. (2006). The crimmigration crisis: Immigrants, crime, and sovereign power. *The American University Law Review*, Vol. 56, No. 2, σ. 367-419.

πεδίο της εγκληματολογίας των συνόρων από τις Mary Bosworth και Mhairi Guild,²⁰ και η κριτική του *ποινικού δικαίου του εχθρού* του Gunther Jakobs από τη Susan Krasmann.²¹ Οι τρεις προσεγγίσεις, οι οποίες μοιράζονται πολλά κοινά χαρακτηριστικά και παραδοχές, συνδέονται με συγκεκριμένες πτυχές του ελέγχου των συνόρων –το *crimmigration* με το *πώς*, η νέα ποινολογία με το *γιατί* και το *ποινικό δίκαιο του εχθρού* με το *πότε*.²² Ενδιαφέρουσες και χρήσιμες για την ανάλυση της τιμωρητικής διάστασης των συνόρων είναι επίσης οι προσεγγίσεις που εκκινούν από τη σκοπιά μιας υλιστικής θεώρησης, υπό το πρίσμα της αρχής του *less eligibility*.

a. Crimmigration

Κατά την πολύ επιδραστική θεώρηση του *crimmigration*, η καταστολή της μετανάστευσης σημαδεύεται στις Η.Π.Α. από μια «συγχώνευση» (ή «σύμμειξη») του ποινικού και του μεταναστευτικού δικαίου· πέρα από τις Η.Π.Α., το μοντέλο αυτό έχει επικρατήσει ως σχήμα στις αναλύσεις της καταστολής της μετανάστευσης και στις χώρες της Ε.Ε. Κατά τη Stumpf, το μεταναστευτικό δίκαιο έχει απορροφήσει θεωρίες, μεθόδους και αντιλήψεις και έχει αποκτήσει προτεραιότητες που σχετίζονται με την ποινική καταστολή, η οποία τείνει να το καταβροχθίσει.²³ Ως προς την απόδοση του σύνθετου αυτού όρου στα ελληνικά, αντιμετωπίζονται δυσχέρειες που άπτονται αποκλειστικά της μεταφρασιμότητάς του, χωρίς αυτό να επιδρά στη δυνατότητα αξιοποίησής του στην ελληνική εγκληματολογική θεωρία. Έτσι, η Χαλκιά έχει επιλέξει να τον αποδώσει ως «εγκλημετανάστευση»,²⁴ επιλογή που είναι «λεξιλογικά πιστή» στον όρο, ωστόσο ο γράφων προτιμά την πιο σύνθετη απόδοση «ποινικομεταναστευτική σύμμειξη».²⁵

Ως παραδείγματα αυτής της «σύμμειξης» η Stumpf χρησιμοποιεί την εγκληματοποίηση παραβιάσεων του μεταναστευτικού δικαίου και τη διευκόλυνση των απελάσεων ως συνέπεια ή-σσοнос σημασίας παραβιάσεων του ποινικού δικαίου. Η σύμμειξη αυτή υιοθετεί τις εξουσίες που προσφέρει το ποινικό δίκαιο για την καταστολή του εγκλήματος, χωρίς τις αντίστοιχες εγγυήσεις που το χαρακτηρίζουν. Το ποινικό δίκαιο στρέφεται από την επανένταξη προς την

20. Bosworth, M. & Guild, M. (2008). Governing through migration control: Security and citizenship in Britain. *British Journal of Criminology*, Vol. 48, σ. 703–719.

21. Krasmann, S. (2007). The enemy on the border: Critique of a programme in favour of a preventive state. *Punishment and Society*, Vol. 9, σ. 301–318.

22. Weber, L. & McCulloch, J. (2019), *ό.π.*, σ. 498.

23. Majcher, I. (2013). “Crimmigration” in the European Union through the Lens of Immigration Detention. Λοζάνη: Global Detention Project, σ. 4

24. Χαλκιά, Α. (2018). Οι επιπτώσεις της εγκληματικής βίας στην ένταξη προσφύγων και μεταναστών. *Εγκληματολογία*, τ. 1-2/2018, σ. 53, και Χαλκιά, Α. (υπό έκδοση). Συν-οριακές προσεγγίσεις της ένταξης στη χώρα υποδοχής. Η (ανα)συγκρότηση του κοινωνικού ελέγχου και η (απο)δόμηση της συμβίωσης. Πρακτικά του 2ου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας για τη Μελέτη του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου: «Κοινωνική πραγματικότητα, Κριτικός λόγος & Ποινικό φαινόμενο».

25. Επιλογή που προέκυψε έπειτα από συζήτηση με τον Ν. Κουλούρη.

κατεύθυνση της αχρήστευσης· έτσι, η απέλαση αναδύεται ως βασικό εργαλείο στο οπλοστάσιο της ποινικομεταναστευτικής σύμμιξης καθώς η απομάκρυνση του ατόμου από την επικράτεια λειτουργεί αχρηστευτικά σχετικά με τη δυνατότητα υποτροπής, ενώ επίσης ενέχει τιμωρητική πρόθεση και χροιά· τέλος, η απομάκρυνση (απέλαση), όταν επιβάλλεται ως ποινή, είναι δηλωτική του (μη) ανήκειν.²⁶

Με τους όρους αυτούς, η διοικητική κράτηση μπορεί να ιδωθεί ως τμήμα μιας ευρύτερης εγκληματοποίησης της μετανάστευσης (μια «τυπικά διοικητική αλλά ουσιαστικά ποινική» μεταχείριση, που οδηγεί σε μια «οντολογική εγκληματοποίηση»)²⁷ φαινόμενο που μπορεί να ειπωθεί πως στηρίζεται σε τρεις διαδικασίες:²⁸ η πρώτη αφορά τη συμβολική ή «ρητορική» εγκληματοποίηση, κατά την οποία οι πολίτες τρίτων χωρών κατασκευάζονται ως επικίνδυνοι και εγκληματικοί, με τη βοήθεια, μεταξύ άλλων, των ΜΜΕ, που διαστρεβλώνουν και μεγαλοποιούν το επίπεδο και τους τύπους εγκληματικότητας που αποδίδονται στους μετανάστες, αγνοώντας πως οι ίδιες οι μεταναστευτικές πολιτικές ενδέχεται να ευνοούν ή και να προκαλούν την εγκληματικότητα παρά να την προλαμβάνουν, ωθώντας σε εγκλήματα επιβίωσης, εξαιτίας του αποκλεισμού που συνεπάγεται η παρανομοποίηση.²⁹ η δεύτερη είναι η «άμεση» εγκληματοποίηση, δηλαδή η ενεργοποίηση του επίσημου ποινικοκατασταλτικού συστήματος για την αντιμετώπιση παραβιάσεων του νόμου, η οποία χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη αυστηρότητα, σε αντίθεση με τη μεταχείριση των ημεδαπών για τα ίδια αδικήματα· η τρίτη είναι η «οιονεί» ή «διαδικαστική» (procedural) εγκληματοποίηση, κατά την οποία οι πολίτες τρίτων χωρών αντιμετωπίζονται σαν να είναι εγκληματίες, όχι όμως με την καταφυγή στα εργαλεία του ποινικού οπλοστασίου. Η διοικητική κράτηση με αυτήν την έννοια –είτε λαμβάνει χώρα σε κανονική φυλακή, είτε σε άλλους χώρους, ακόμη, ενδεχομένως, και σε περισσότερο χαλαρά καθεστώτα– είναι μια «διοικητική εγκληματοποίηση» (administrative criminalisation).³⁰

Η μετανάστευση εισέρχεται στο πεδίο της ασφάλειας, που στηρίζεται στον έλεγχο, την αστυνόμευση και την άμυνα – κάτι που αναφέρεται ως ασφαλειοποίηση (securitisation) της μετανάστευσης.³¹ Έτσι, το διοικητικό δίκαιο καταλαμβάνει μια ενδιάμεση σφαίρα στους μηχανισμούς καταστολής, δίνοντας στους φορείς του κοινωνικού ελέγχου την ευχέρεια να κινούνται έξω από

26. Ο.π., σ. 498-489.

27. Νικολόπουλος, Γ. (2019). Η στροφή της αντεγκληματικής πολιτικής στην πρόληψη και διοικητική κράτηση των παράτυπων αλλοδαπών. *Εγκληματολογία*, τ. 2019, σ. 69-76.

28. Weber, L. (2012), ό.π., σ. 14.

29. Ο.π., σ. 18.

30. Ο.π., σ. 14.

31. Bourbeau, P. (2017). Detention and immigration: Practices, crimmigration, and norms. *Migration Studies*, Vol. 7, No. 1, σ. 83.

τις εγγυήσεις της ποινικής διαδικασίας και αυξάνοντας τη διακριτική τους ευχέρεια.³² Μπορούμε έτσι να μιλήσουμε για μια διπλή διαδικασία, τόσο «ποινικοποίησης» των μεταναστευτικών πολιτικών, όσο και «μεταναστευτικοποίησης» του ποινικού δικαίου, μια νέα νομική τάξη που στοχεύει τόσο στην πάταξη του εγκλήματος μέσω της μεταναστευτικής πολιτικής όσο και στην αντιμετώπιση της ανθρώπινης κινητικότητας μέσω του ποινικού συστήματος.³³

Η μετανάστευση και οι μετανάστες αντιμετωπίζονται όλο και περισσότερο ως φαινόμενα που εγείρουν ζητήματα ασφάλειας και κατά συνέπεια θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με έλεγχο και με ποινικά μέσα. Η μετανάστευση δεν αντιμετωπίζεται σαν ένα στοιχείο ομαλότητας, ένα φαινόμενο τόσο παλιό όσο η ίδια ανθρωπότητα, αλλά ως απειλή για τη «δική μας» πραγματικότητα.³⁴ Αυτή η προσέγγιση ωθεί στη νομιμοποίηση της εγκληματοποίησης της μετανάστευσης με την εισαγωγή λογικών υπερτιμώρησης στα διοικητικά μέτρα αντιμετώπισής της. Το δίκαιο της ΕΕ ολοένα περισσότερο εισάγει μέτρα που υιοθετούν τις τιμωρητικές πλευρές του ποινικού δικαίου, χωρίς όμως τις εγγυήσεις του τελευταίου. Η αποτροπή, ο αποκλεισμός, η κράτηση, η απέλαση έχουν γίνει τα βασικά στοιχεία της μεταναστευτικής πολιτικής.³⁵ Οι λογικές αυτές κινούνται μακριά από βασικές επιταγές του διεθνούς δικαίου, όπως η αρχή της μη διάκρισης – μια κατάσταση που απέχει από τις θεμελιώδεις αρχές του ποινικού και του διεθνούς δικαίου και που είναι νομικά, κοινωνικά και πολιτικά αφόρητη,³⁶ καθώς το ευρωπαϊκό δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν προσφέρει το ίδιο επίπεδο προστασίας στους διοικητικά κρατούμενους σε σχέση με αυτούς που βρίσκονται υπό κράτηση στα πλαίσια της ποινικής διαδικασίας.³⁷ Όλα τα νοτιοανατολικά κράτη της Ευρώπης απαντούν στη μετανάστευση με ολοένα μεγαλύτερη καταφυγή στον εγκλεισμό των παράτυπων μεταναστών σε κέντρα διοικητικής κράτησης, με ελάχιστη εφαρμογή εναλλακτικών μέτρων, με ποινικοποίηση της παράτυπης διάσχισης των συνόρων και με δυσανάλογη εκπροσώπηση των μεταναστών στις φυλακές.³⁸

Βάσει των ανωτέρω αναλύσεων, ανακύπτει το ερώτημα αν θα πρέπει να αντιμετωπίζουμε τη διοικητική κράτηση απλώς ως εργαλείο του μεταναστευτικού δικαίου, όπως ορίζεται στον κα-

32. Weber, L. (2012), ό.π., σ. 15-6, και Menjivar, C., Gómez Cervantes, A. & Alvord, D. (2018). The expansion of “crimmigration”, mass detention and deportation. *Sociology Compass*, Vol. 12. DOI: <https://doi.org/10.1111/soc4.12573>.

33. Brandariz, J. A. (2021). Criminalization or instrumentalism? New trends in the field of border criminology. *Theoretical Criminology*, DOI: <https://doi.org/10.1177/13624806211009158>, σ. 2-3.

34. Salamon, N. K. (2017). Mass Migration, Crimmigration and Defiance. The Case of the Humanitarian Corridor. *Southeastern Europe*, Vol. 41, σ. 251.

35. Ό.π., σ. 252 και Bloomfield, A. (2016). Alternatives to Detention at a Crossroads: Humanisation or Criminalisation? *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 35, σ. 33-34.

36. Salamon, N. K. (2017), ό.π., σ. 253.

37. Majcher, I. (2013), ό.π., σ. 9.

38. Salamon, N. K. (2017), ό.π., σ. 254.

ταστατικό της σκοπό, ή ως έναν θεσμό που υποκρύπτει και μια τιμωρητική διάσταση,³⁹ λειτουργώντας ως συμπλήρωμα της εν γένει αυστηροποιούμενης αντιμετώπισης των μεταναστευτικών ροών. Βασικά χαρακτηριστικά της τιμωρίας-ποινικής κύρωσης είναι ότι αυτή αφορά την παραβίαση κάποιου κανόνα, επιβάλλεται από τις επίσημες προς τούτο αρχές της πολιτείας σε βάρος συγκεκριμένου παραβάτη και προκαλεί πόνο.⁴⁰ Πέραν των στοχεύσεων της διοικητικής κράτησης που αφορούν ακραιφνώς τη μεταναστευτική πολιτική, η λειτουργία και οι σκοποί του θεσμού εν τέλει δεν διαφέρουν τόσο από αυτούς της ποινής κατά της ελευθερίας: πρόληψη της υποτροπής, ανταπόδοση –ως απάντηση στη μη συνεργασία για την ευόδωση της απέλασης, αλλά και στην αντιμετώπιση των επικίνδυνων για τη δημόσια τάξη, όπως θα δούμε παρακάτω–, ενώ η μακρόχρονη κράτηση έχει τιμωρητικά χαρακτηριστικά και χαρακτηριστικά αχρήστευσης (incapacitation) –καθώς, αντί να αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως μέσο προς την επιδίωξη συγκεκριμένου σκοπού, όπως ορίζεται στις εγγυήσεις που συνοδεύουν το μέτρο, παρατηρείται ότι επιβάλλεται για μεγάλα χρονικά διαστήματα που δεν εξυπηρετούν τους σκοπούς του, λειτουργώντας τιμωρητικά.⁴¹

Η σύμμιξη του ποινικού και του μεταναστευτικού δικαίου επιφέρει οδυνηρές και συχνά σκόπιμα τιμωρητικές συνέπειες, ενώ και από τους υποκείμενους σε αυτές η εμπειρία της διοικητικής κράτησης αντιμετωπίζεται ως φυλακή.⁴² Επιπλέον, η ασάφεια της διάρκειας του μέτρου ενέχει τιμωρητική διάσταση,⁴³ στον βαθμό που εξαρτάται από τη συνεργασία του υποκείμενου σε κράτηση για την ευόδωση του σκοπού της απέλασης, κάτι που δημιουργεί προβληματικές καταστάσεις για το κράτος δικαίου.⁴⁴ πρόκειται, λοιπόν, για μια πρακτική προβληματική από την άποψη της δίκαιης δίκης, η οποία βασίζεται στη διάκριση των εξουσιών, καθώς για τη στέρηση της ελευθερίας αποφαινεται αστυνομική αρχή χωρίς την απόδοση κατηγοριών και τις εγγυήσεις που αναλογούν στις ανάγκες προστασίας του θεμελιώδους δικαιώματος της ελευθερίας.⁴⁵ Αυτή η δυσανάλογη μεταχείριση θέτει υπό επερώτηση τις βασικές παραδοχές της ευρωπαϊκής ποινικής επιείκειας-μετριοπάθειας⁴⁶ και καθιστά την αντιμετώπιση της διοικητικής κράτησης ως μη τιμωρητικής πρακτικής μια «παραδοξότητα»,⁴⁷ την ώρα που αυτή τείνει, σε

39. Kotsioni, I. (2016). Detention of Migrants and Asylum-Seekers: The Challenge for Humanitarian Actors. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 35, σ. 42 και Bosworth, M. (2019), ό.π., σ. 86.

40. Bosworth, M. (2019), ό.π., σ. 85-6.

41. Majcher, I. (2013), ό.π., σ. 13-14.

42. Bosworth, M. (2019), ό.π., σ. 82.

43. Ό.π., σ. 87.

44. Ό.π.

45. Majcher, I. (2013), ό.π., σ. 6.

46. Bosworth, M. (2019), ό.π., σ. 85.

47. Bourbeau, P. (2017), ό.π.

πολλές περιπτώσεις, όπως θα δούμε παρακάτω, να υποκαθιστά ή να συμπληρώνει το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης.⁴⁸ Αυτή η μη συνειδητοποίηση εξυπηρετεί την περαιτέρω διάχυση της μαζικής επιβολής της διοικητικής κράτησης και την *de facto* εγκληματοποίηση των μεταναστών χωρίς τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου.⁴⁹ Έτσι, εστιάζοντας την έρευνα των θεσμών καταστολής αποκλειστικά στα μέτρα και τις ποινές που προβλέπονται στο ποινικό και ποινικό δικονομικό δίκαιο, ξεχνάμε την «ποινή που δεν λείπει το όνομά της»⁵⁰, τον «ελέφαντα στο δωμάτιο» της καταστολής.⁵¹

Η εγκληματοποίηση της σύγχρονης μετανάστευσης είναι ριζωμένη σε μια μακρά ιστορία ρατσιστικών αποκλεισμών και περιορισμών, που έχουν τις απαρχές τους στις αποικιοκρατικές πολιτικές των ευρωπαϊκών κρατών. Οι συμβολικές εκστρατείες παραγωγής στιγματιστικών ορισμών των απελάσιμων πολιτών τρίτων χωρών ως «παράνομων», «εγκληματικών», «απειλών για τη δημόσια τάξη», ευνοούν την αυστηροποίηση της νομοθεσίας, τη δημιουργία και ενίσχυση ενός μηχανισμού μαζικών απελάσεων και την ολοένα αυξανόμενη στρατιωτικοποίηση των συνόρων.⁵² Το φαινόμενο της ποινικομεταναστευτικής σύμμιξης παρατηρείται σε όλες τις χώρες υποδοχής προσφύγων και μεταναστών και προκαλεί πληθώρα δυσμενών συνεπειών –τον χωρισμό οικογενειών, προβλήματα ψυχικής υγείας, περιορισμό των εκπαιδευτικών και εργασιακών δικαιωμάτων· έτσι, αντί να αντιμετωπίσει τα φαινόμενα που προσπαθεί να επιλύσει, τα επιδεινώνει, προκαλώντας ακόμη περισσότερα.⁵³

Στην προσέγγιση της ποινικομεταναστευτικής σύμμιξης έχει ασκηθεί κριτική πως, ως στενά νομική (εστιάζοντας, ως επί το πλείστον, στη θεσμική σκοπιά της καταστολής της μετανάστευσης), αδυνατεί να συλλάβει ευρύτερες πτυχές των συνόρων και των ελέγχων τους και, για τον λόγο αυτόν, άλλες προσεγγίσεις έχουν αποπειραθεί να την εμποτίσουν με περισσότερο

48. Majcher, I. (2013), *ό.π.*, σ. 7.

49. De Giorgi, A. (2006). *Re-thinking the Political Economy of Punishment: Perspectives on Post-Fordism and Penal Politics*. Άλντερσποτ: Ashgate Publishing, σ. 133.

50. Παπαγεωργίου, Γ. (2016). Εισαγωγή: Διοικητική κράτηση αλλοδαπών- Το ιστορικό και νομικό πλαίσιο. Στο Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και Διεθνής Επιτροπή Νομικών (εισ.-επ. Παπαγεωργίου, Γ.) *Η Διοικητική Κράτηση των Αλλοδαπών. Διεθνής Νομοθεσία και Εθνική Πρακτική*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 1.

51. Κουλοχέρης, Σ. (2016). Η διοικητική κράτηση και το Κράτος Δικαίου. Στο Γασπαρινάτου, Μ. (εκδ. επ.). *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης*. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστορα Κουράκη. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ. 2587.

52. Rumbaut, R. G., Dingeman, K. & Robles, A. (2019). Immigration and Crime and the Criminalization of Immigration. Στο Gold, S. J. & Nawyn, S. (επ.) *The Routledge International Handbook of Migration Studies* (2η έκδ.). Νέα Υόρκη: Routledge Publishing, σ. 476-477.

53. *Ό.π.*, σ. 481.

κοινωνικο-νομικές διαστάσεις.⁵⁴ Παρότι ότι δεν μπορεί να καλύψει όλες τις μεταλλαγές στον σύγχρονο έλεγχο της μετανάστευσης, αποτελεί ένα πολύ σημαντικό πλαίσιο ανάλυσης τιμωρητικών πρακτικών όπως η απέλαση (διοικητική ή δικαστική), η διοικητική κράτηση και η αστυνόμευση της μετανάστευσης, και είναι πολύ χρήσιμη για την ανάλυση του πώς του ελέγχου της μετανάστευσης. Επιπλέον, έχει αποδειχθεί ένα ευέλικτο ως προς την ανάπτυξή του και την αναπροσαρμογή του σχήμα, λόγω της δυνατότητας εφαρμογής του και σε άλλα πλαίσια, που έπειτα τροφοδοτούν τις εγκληματολογικές αναζητήσεις.⁵⁵ Περαιτέρω εξελίξεις αυτής της προσέγγισης, υπό τη λογική ότι οι διαδικασίες της ποινικομεταναστευτικής σύμμιξης αντιμετωπίζουν τον ξένο ως εχθρό, οδηγούν, υπό προϋποθέσεις, στη θεώρηση περί ποινικού δικαίου του εχθρού,⁵⁶ την οποία θα εξετάσουμε παρακάτω.

β. Η προοπτική της νέα ποινολογίας

Η ανασήμανση των ποινικών λογικών της αχρήστευσης και, μέσω αυτών, της «προληπτικής αποτροπής» της απειλής που ενσαρκώνει η εικόνα του μετανάστη όπως αυτή περιγράφηκε παραπάνω, η ενίσχυση των πολιτικών νόμου και τάξης στα σύνορα,⁵⁷ η αστυνόμευση για την προστασία της ποιότητας ζωής και η αστυνόμευση μηδενικής ανοχής, η επιβολή μεγαλύτερων ποινών στους αλλοδαπούς απ' ό,τι στους ημεδαπούς και η εκτεταμένη χρήση της φυλακής, μπορεί να περιγραφούν ως διακυβέρνηση της μετανάστευσης μέσα από το έγκλημα:⁵⁸ το ζήτημα της μετανάστευσης έχει καταστεί, εν τέλει, ζήτημα (κατά βάση) νόμου και τάξης.⁵⁹ Τα μέτρα για τη διακυβέρνηση του μεταναστευτικού φαινομένου έχουν γίνει υπερβολικά τιμωρητικά και εντείνουν τον αποκλεισμό.⁶⁰ Το σύνορο, ως μηχανισμός ασφάλειας και ελέγχου της μετανάστευσης, έχει εισέλθει στην επικράτεια –με την ενίσχυση της αστυνόμευσης, μέτρων, θεσμών και δομών έξω από τις περιοχές των συνόρων, καθώς τα τελευταία δεν είναι απλώς το όριο του έθνους-κράτους, αλλά μια κινητή τεχνολογία, ένας κινητός, διάχυτος και αποκεντρωμένος μηχανισμός ελέγχου:⁶¹ το εσωτερικό «συνοριοποιείται»,⁶² μέσα από ένα σύνολο τεχνολογιών που οδηγούν στη ρατσιστική διακυβέρνηση των προσφύγων και των μεταναστών.⁶³

54. Weber, L. & McCulloch, J. (2019), ό.π., σ. 500.

55. Ό.π.

56. Ό.π.

57. Xavier Inda, J. & Dowling, J. A. (2013). Introduction: Governing Migrant Illegality. Στο Xavier Inda, J. & Dowling, J. A. (επ.) *Governing Migration Through Crime*. Στάντφορντ: Stanford University Press, σ. 2.

58. Ό.π.

59. Ό.π., σ. 5.

60. Ό.π., σ. 7.

61. Ό.π., σ. 10.

62. Ό.π., σ. 11.

63. Ό.π., σ. 18.

Η ανάλυση των Bosworth και Guild⁶⁴ εκκινεί από την ανίχνευση ομοιοτήτων μεταξύ των πρακτικών που περιγράφονται ως «διακυβέρνηση μέσω του εγκλήματος» με τις πρακτικές ελέγχου που αναπτύσσονται στο πεδίο της μετανάστευσης, υπό το σκεπτικό ότι η ποινικότητα εκφράζεται τόσο υλικά, με την αυστηροποίηση των τιμωρητικών πρακτικών όσο και συμβολικά, με την έννοια της δημιουργίας του πολιτικού κλίματος που οδηγεί στη στοχοποίηση κάποιας ομάδας ως επικίνδυνης. Κατ' αυτές, η προσέγγιση της ποινικομεταναστευτικής σύμμειξης στηρίζεται κατά βάση στην ανάλυση της ενεργοποίησης του ποινικού μηχανισμού στις Η.Π.Α., κάτι που δεν παρατηρείται στον ίδιο βαθμό στο Ηνωμένο Βασίλειο, στο οποίο πραγματοποιούν την έρευνά τους, και όπου εντοπίζουν μια αυξανόμενη χρήση ευέλικτων διοικητικών διαδικασιών.⁶⁵

Οι πρωταρχικές στοχεύσεις της διακυβέρνησης της μετανάστευσης δεν είναι τόσο η εγκληματοποίηση και ο έλεγχος, όσο τα ζητήματα της ταυτότητας και του ανήκειν, της προστασίας της εθνικής ταυτότητας και των συνόρων του έθνους-κράτους.⁶⁶ Η ανθρώπινη κινητικότητα αντιμετωπίζεται, αφενός, από το ποινικό σύστημα, αλλά, αφετέρου, η ίδια η ταυτότητα γίνεται αντικείμενο διακυβέρνησης μέσω του ελέγχου της μετανάστευσης· ο συνδυασμός αυτών των δύο κυβερνολογικών (governmental) κινήσεων αντανάκλαται στη λογική της άρθρωσης της ταυτότητας μέσα από την εγκληματοποίηση της μετανάστευσης⁶⁷ και την αντιμετώπιση του μη πολίτη ως «μιας πηγής πιθανών κινδύνων στον σύγχρονο πολιτικό λόγο, των κινήσεών του/της ως στόχου αστυνόμευσης και του σώματός του/της ως αποδεκτού στόχου εγκλεισμού».⁶⁸

Η διακυβέρνηση της μετανάστευσης, με αυτόν τον τρόπο, απομακρύνεται σχετικά από το σχήμα της διακυβέρνησης με την κατεξοχήν ενεργοποίηση του ποινικού συστήματος, καθώς παρατηρείται η ενεργοποίηση μηχανισμών με λιγότερες εγγυήσεις, που καθιστούν πιθανό τον μόνιμο αποκλεισμό. Αυτή η κίνηση δεν οφείλεται μόνο σε παραβατικές πρακτικές των αρχών αλλά στην ίδια τη διοικητική φύση του μεταναστευτικού δικαίου που οδηγεί σε κατ' ουσίαν αυστηρότερη μεταχείριση των πολιτών τρίτων χωρών.⁶⁹ Εξαιτίας αυτής της έμφασης στη διοικητική παρά στην ποινική πτυχή του ελέγχου της μετανάστευσης, οι Bosworth και Guild οδηγούνται στην προσέγγιση της νέας ποινολογίας και της αναλογιστικής δικαιοσύνης των Feeley και Simon,⁷⁰ παραδεχόμενες, ωστόσο, ότι οι αναλογιστικές και οι περισσότερο τιμωρητικές

64. 2008, ό.π.

65. Weber, L. & McCulloch, J. (2019), ό.π., σ. 501.

66. Bosworth, M. & Guild, M. (2008), ό.π., σ. 710, 713.

67. Ό.π., σ. 715.

68. Ό.π., σ. 711.

69. Ό.π., σ. 712.

70. Feeley, M. & Simon, J. (1992). The new penology: Notes on the emerging strategy of corrections and its implications. *Criminology*, Vol. 30, No. 4, σ. 449-474, και Feeley, M. and Simon, J. (1994). Actuarial Justice: the Emerging new Criminal

νοοτροπίες μπορούν στην πράξη να λειτουργούν συνεργατικά παρά ανταγωνιστικά.⁷¹ Σε μια ευρύτερη φουκωική κυβερνολογική προσέγγιση,⁷² αντιλαμβάνονται τον έλεγχο της μετανάστευσης ως μια παραγωγική διαδικασία- αναπλήρωμα της παγκοσμιοποίησης για την «επαν-ισχυροποίηση του κράτους», σε μια περίοδο κατά την οποία τα σύνορα χάνουν το αρχικό τους νόημα και την αρχική τους σημασία και λειτουργία με την επιταχυνόμενη ροή χρήματος, ανθρώπων και εικόνων,⁷³ διαδικασία που μπορεί να οδηγήσει σε ολοένα και συχνότερη καταφυγή σε προληπτικές τεχνολογίες ασφάλειας.⁷⁴

γ. Το ποινικό δίκαιο του εχθρού

Η θεώρηση του ποινικού δικαίου του εχθρού στο πεδίο της μετανάστευσης από την Susan Krasmann εκκινεί από την ανάλυση των ορίων μεταξύ των λειτουργιών του κράτους σχετικά με τον εσωτερικό και τον εξωτερικό κίνδυνο, την πολιτική και τη στρατιωτική λειτουργία, την αστυνομία και τον στρατό, την ποινική δικαιοσύνη και τον πόλεμο, και συμπεραίνει πως η υπέρβασή τους οδηγεί σε εσωτερικές συγκρουσιακές καταστάσεις.⁷⁵

Η προσέγγιση αυτή εστιάζει κυρίως στο πότε της ποινικότητας απέναντι στη μετανάστευση καθώς η προσέγγιση της ασφάλειας στοχεύει αποκλειστικά στο μέλλον. Στόχος της προληπτικής λογικής της ασφάλειας είναι ο εχθρός, καθώς «η απειλή είναι πάντα εκεί», δικαιολογώντας προληπτικές κατασταλτικές δράσεις. Έτσι, φέρνει στη συζήτηση της μεταχείρισης των μεταναστών την ανάλυση του Jakobs⁷⁶ και την προληπτική λογική της τιμώρησης για αυτό που είναι ο άλλος και όχι γι' αυτό που έχει κάνει, με αποτέλεσμα συγκεκριμένες ομάδες να στοχοποιούνται από ειδικούς νόμους και πρακτικές. Η κυριαρχία (sovereignty) είναι η κύρια τροπικότητα της εξουσίας βάσει αυτής της θεώρησης, όπως αντίστοιχα είναι και στη θεώρηση της Stumpf –εφόσον γίνεται λόγος για την από τα πάνω θεσμική θωράκιση του κράτους απέναντι στον κίνδυνο που αποτελούν οι μετανάστες–, καθώς πρόκειται για «μια αναγέννηση της κυριαρχικής εξουσίας στο όνομα της διαχείρισης του πληθυσμού».⁷⁷ Ο παραβάτης χάνει το δικαίωμα νομικής προστασίας καθώς, «αντί να τιμωρείται, πρέπει να πολεμηθεί, να αποκλειστεί, αν όχι και να εξοντωθεί».⁷⁸

Law. Στο Nelken, D. (επ.) *The Futures of Criminology*. Λονδίνο: Sage.

71. Weber, L. & McCulloch, J. (2019), ό.π., σ. 502.

72. Foucault, M. (2017), ό.π., Κόρος, Δ. (2017), ό.π.

73. Weber, L. & McCulloch, J. (2019), ό.π., σ. 503.

74. Bosworth, M. & Guild, M. (2008), ό.π., σ. 711.

75. Krasmann, S. (2007), ό.π., σ. 303.

76. Jakobs, G. (2007). Το Ποινικό Δίκαιο του Πολίτη και το Ποινικό Δίκαιο του εχθρού. Ποινική Δικαιοσύνη, τ. 7/2005, σ. 868-877 (μετάφραση Βαθιώτης, Κ.).

77. Krasmann, S. (2007), ό.π., σ. 301.

78. Ό.π., σ. 302.

Ενώ ο Jakobs αρχικά έκανε λόγο για το ποινικό δίκαιο της ανάγκης μόνο σε εξαιρετικές καταστάσεις, αργότερα το αντιμετώπισε σαν μια μόνιμη αναγκαιότητα. Για την Krasmann οι εχθροί είναι μη-άτομα. Το ποινικό δίκαιο του εχθρού είναι, επομένως, πόλεμος, ο οποίος παρουσιάζεται ως αναγκαίος εξαιτίας της ανυπαρξίας μιας δυνατότητας συνολικής νομικής ρύθμισης του φαινομένου. Έτσι, οι εχθροί και οι αδιόρθωτοι εγκληματίες δεν απειλούν μόνο την ασφάλεια των ανθρώπων, αλλά επίσης θέτουν σε κίνδυνο το ίδιο το κοινωνικό σύστημα, και, εν τέλει, τη νομιμοποίηση και λειτουργία της έννομης τάξης.⁷⁹

Το ποινικό δίκαιο του εχθρού επιβάλλει ένα δεύτερο νομικό σύστημα πάνω και πέρα από το επίσημο-βασικό.⁸⁰ Οι στρατιωτικές στρατηγικές σκοπεύουν στον αποκλεισμό του εχθρού στα σύνορα, οι εγκληματολογίες του κινδύνου τείνουν να αποκλείσουν τον εχθρό που βρίσκεται μέσα, ενώ το ποινικό δίκαιο του εχθρού ανοίγει έναν ακόμα χώρο, σκοπεύοντας στην εξωτερίκευση του ταυτοποιημένου ως προβλήματος με τη δημιουργία ενός πρόσθετου παρα-νομικού συστήματος⁸¹ που δεν αρκείται μόνο στον εγκλεισμό και τον αποκλεισμό, αλλά οδηγεί ενδεχομένως στην εξάλειψη ή και στον αφανισμό.⁸²

Η συμβολή αυτής της θεώρησης, αν και δεν είναι καταλυτικής εμβέλειας για το πεδίο, συνδέει την ιδέα της κατασκευής του εχθρού με τη στροφή σε προληπτικές τροπικότητες (modalities) και στην ασφαλειοποίηση (securitisation), βασικές πτυχές του σύγχρονου ελέγχου των συνόρων και της μετανάστευσης. Είναι συναφής με τις αναλύσεις για τον περιορισμό της κινητικότητας των ανεπιθύμητων μεταναστών με πρακτικές «εξωτερίκευσης των συνόρων», την αποσύνδεση της κρατικής λειτουργίας του ελέγχου των συνόρων από το γεωγραφικό σύνορο προς ένα «εικονικό σύνορο», που συνδέονται με τη στροφή των κρατών στον περιορισμό ή τον αποκλεισμό της κινητικότητας ανεπιθύμητων μεταναστών πριν από την άφιξή τους στο φυσικό σύνορο του κράτους,⁸³ μεταξύ άλλων, με την κανονικοποίηση των παράνομων επαναπροωθήσεων.⁸⁴ Η θεώρηση του «εχθρού στα σύνορα» έχει κοινά χαρακτηριστικά με τον έλεγχο του εγκλήματος που δίνει έμφαση στην αρχή της πρόληψης, με τη σύγκλιση των ποινικοκατασταλτικών και των στρατιωτικών πλαισίων δράσης στα πλαίσια ενός «προληπτικού κράτους».⁸⁵

79. Ό.π., σ. 303.

80. Ό.π., σ. 306.

81. Ό.π., σ. 309.

82. Ό.π., σ. 311.

83. Weber, L. & McCulloch, J. (2019), ό.π., σ. 506.

84. Κόρος, Δ. (2021). Τοπολογίες βιοπολιτικής: Οι επαναπροωθήσεις από το παρασκήνιο στο προσκήνιο από τη Μελίγια ως τα Διαβατά. Σύγχρονα θέματα, τ. 150-152, σ. 116-125.

85. Weber, L. & McCulloch, J. (2019), ό.π., σ. 507.

δ. Σύνορα, τιμωρητικότητα και *less eligibility*

Χρήσιμη και αναγκαία για την ευρύτερη κατανόηση των θεμάτων που μας απασχολούν είναι η υλιστική μεταμαρξιστική κριτική της τιμωρητικής στροφή στην αντιμετώπιση της μετανάστευσης σε παγκόσμιο επίπεδο.⁸⁶ Ο De Giorgi κάνει λόγο για τον αυξανόμενο περιοριστικό χαρακτήρα της μεταναστευτικής νομοθεσίας, τη στρατιωτικοποίηση των συνόρων, την αυξανόμενη καταφυγή στη διοικητική κράτηση, τις συστηματικές απελάσεις και (ειδικά στις χώρες της Ε.Ε.) την υπερεκπροσώπηση των μεταναστών στις φυλακές⁸⁷. Εφαρμόζει την αρχή του *less eligibility*, η οποία στοχεύει στην αποτροπή από το έγκλημα μέσω της αποδοχής από τα πιο περιθωριοποιημένα τμήματα της κοινωνίας οποιασδήποτε εργασιακής συνθήκης, ως προτιμότερης σε σύγκριση με την εμπλοκή στις διαδικασίες του ποινικού συστήματος.⁸⁸

Η τμηματική αποσυνοριοποίηση (*de-bordering*) του δυτικού κόσμου στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης έχει επέλθει ταυτόχρονα με μια επανασυνοριοποίησή του (*re-bordering*) κατά της παγκόσμιας μετανάστευσης. Τα σύνορα διατηρούν όλη τη συμβολική και υλική τους βία ενάντια σε συγκεκριμένες κατηγορίες ανθρώπων. Τα «νέα σύνορα» αντανακλούν αυτές τις ανισότητες στις πόλεις του δυτικού κόσμου.⁸⁹ Ο φόβος του εγκλήματος και της παραβατικότητας εντείνεται από τον λόγο πολιτικών κομμάτων και των ΜΜΕ που εκμεταλλεύονται τις ανησυχίες περί δημόσιας ανασφάλειας για τη δημιουργία μιας λαϊκιστικής συναίνεσης. Ο τιμωρητικός λόγος έχει γίνει ισχυρός καταλύτης για την εδραίωση της ποινικής-τιμωρητικής διακυβέρνησης, η οποία αντανακλάται στην υπερεκπροσώπηση των μεταναστών στις φυλακές: οι μετανάστες φυλακίζονται πολύ περισσότερο απ' ό,τι οι γηγενείς, κάτι που σε κάποιες χώρες (μεταξύ των οποίων και στην Ελλάδα) φτάνει έως και τις 10 φορές παραπάνω, ποσοστό υψηλότερο ακόμα και από την υπερτιμώρηση των Αφροαμερικανών στις Η.Π.Α.⁹⁰

Αυτή η υπερτιμώρηση των μεταναστών, κατά τον De Giorgi, δεν ανταποκρίνεται στην καταγεγραμμένη συμμετοχή τους στην εγκληματικότητα,⁹¹ ενώ, για την εξαγωγή κρίσης σχετικά με αυτήν, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα λεγόμενα «εγκλήματα της μετανάστευσης» (δηλαδή εγκλήματα που διαπράττονται ως επί το πλείστον από μετανάστες και σχετίζονται με τον τρόπο εισόδου ή το καθεστώς διαμονής στη χώρα), αλλά και τα «εγκλήματα απόγνωσης», δηλαδή όσα αποτελούν ευθεία απόρροια του παράνομου ή επισφαλούς καθεστώτος διαμονής

86. De Giorgi, A. (2010). Immigration control, post-Fordism, and less eligibility. *Punishment and Society*, Vol. 12, No. 2, σ. 147-167.

87. Ο.π., σ. 148.

88. Ο.π., σ. 149.

89. Ο.π., σ. 151.

90. Ο.π., σ. 154-155.

91. Ο.π., σ. 156-157.

τους ή των συνθηκών δομικής περιθωριοποίησής τους που συνήθως προκαλείται από το ευάλωτο νομικό καθεστώς τους.⁹²

Η εγκληματοποίηση και η παρανομοποίηση (illegalisation) των μεταναστών σχετίζεται, έτσι, με μια ευρύτερη στρατηγική διαχείρισης, της οποίας σκοπός δεν είναι να αποκλείσει όλους, αλλά να εντάξει επιλεκτικά πρόσωπα που θα υποβληθούν σε συνθήκες θεσμικής υποταγής, με σκοπό την αναπαραγωγή μιας ευάλωτης εργασιακής δύναμης, που, εξαναγκασμένη από την υπαρξιακή της ανασφάλεια, θα δεχτεί κυριολεκτικά οποιονδήποτε βαθμό εκμετάλλευσης στην αγορά εργασίας, ως προτιμότερο σε σύγκριση με την εγκληματοποίηση, τη φυλάκιση, τη διοικητική κράτηση και την απέλαση.⁹³

3. Η διοικητική κράτηση στην Ελλάδα: Θεσμικό πλαίσιο και εφαρμογή

Η διοικητική κράτηση στην Ελλάδα εισήχθη με τον Ν. 4310/1929, ο οποίος προέβλεπε διαδικασίες αστυνομικού ελέγχου, απέλασης και εκτοπισμού αλλοδαπών, και ήταν σε ισχύ, έπειτα από διαδοχικές τροποποιήσεις, μέχρι την ψήφιση του Ν. 1975/1991. Υπό το καθεστώς αυτών των νόμων δεν προβλεπόταν ανώτατο χρονικό όριο, αλλά στην πράξη η κράτηση δεν ξεπερνούσε τους λίγους μήνες· η κράτηση με σκοπό την απέλαση ήταν μεγαλύτερη όταν επιβαλλόταν από ποινικό δικαστήριο⁹⁴ ως παρεπόμενη ποινή ή μέτρο ασφαλείας.⁹⁵ Ο Ν. 2910/2001 έθεσε ως ανώτατο χρονικό όριο κράτησης τους 3 μήνες, κάτι που διατηρήθηκε με τον Ν. 3386/2005. Μέχρι τότε δεν προβλεπόταν η διοικητική κράτηση των προσώπων που υπέβαλλαν αίτηση διεθνούς προστασίας, κάτι που έγινε το πρώτον με το Π.Δ. 80/2008, το οποίο και ενσωμάτωσε στην εθνική νομοθεσία την Οδηγία 2005/85/EK, δίνοντας τη δυνατότητα συνέχισης της κράτησης για τα πρόσωπα που ζητούσαν άσυλο ενόσω κρατούνταν με σκοπό την απέλασή τους, κάτι που όμως ήδη συνέβαινε στην πράξη από την αστυνομία, παρά τη μη ύπαρξη σχετικής δυνατότητας στον νόμο. Σύμφωνα με το ισχύον νομικό πλαίσιο (άρ. 46 παρ. 2 Ν. 4636/2019) επιτρέπεται η σύλληψη και θέση υπό διοικητική κράτηση προσώπων που είναι αιτούντες άσυλο και κάτοχοι σχετικού δελτίου, για μια σειρά από λόγους, από τους οποίους, στην πράξη, οι αρμόδιες αρχές επικαλούνται κατά κανόνα τους λόγους δημόσιας τάξης (περ. γ).

92. Ο.π., σ. 158.

93. Ο.π., σ. 160.

94. Παπαδόπουλος, Β. (2014). Τα ανώτατα όρια διοικητικής κράτησης αλλοδαπών. Υπέρβαση αυτών και επιβολή νέας κράτησης για τον ίδιο λόγο. Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου, τ. 2-3/2014, σ. 37-38.

95. Σχετικά με τη διχογνωμία για τη φύση της δικαστικής απέλασης ως παρεπόμενης ποινής ή μέτρου ασφαλείας βλ. Συμεωνίδου-Κασιανίδου, Ε. (2008), σε Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ., Συμεωνίδου-Κασιανίδου, Ε. και Μπιτζιλέκης, Ν. (2008). Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 103 επ.

Ο θεσμός της διοικητικής κράτησης, καίτοι εδραιωμένος στην εθνική, ενωσιακή και διεθνή νομοθεσία, και παρά τον βασικό ρόλο που διαδραματίζει στον σχεδιασμό και την άσκηση της μεταναστευτικής πολιτικής, εγείρει ζητήματα ως προς το αν είναι συμβατός με θεμελιώδεις ελευθερίες και δικαιώματα. Συγκεκριμένα, η ΕΣΔΑ κατ' εξαίρεση επιτρέπει την κράτηση προσώπου για λόγους που σχετίζονται με την παράτυπη είσοδό του (άρ. 5 παρ. 1 περ. στ), όμως το ζήτημα του ποιο όργανο είναι αρμόδιο για την απόφαση επί του δυσμενέστερου διοικητικού μέτρου είναι κομβικής σημασίας. Έτσι, κατά το Ση και χωρίς να απαιτεί ιδιαίτερα μτύνταγμα (άρ. 5 παρ. 3) «Η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστη. Κανένας δεν καταδιώκεται ούτε συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται ούτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο περιορίζεται, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος», και (άρ. 6 παρ. 1) «Κανένας δεν συλλαμβάνεται ούτε φυλακίζεται χωρίς αιτιολογημένο δικαστικό ένταλμα, που πρέπει να επιδοθεί τη στιγμή που γίνεται η σύλληψη ή η προφυλάκιση. Εξαιρούνται τα αυτόφωρα εγκλήματα». Ήδη το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει κρίνει, με τη ΣτΕ 2775/1989, πως «το μέτρο... της προσωπικής κρατήσεως οφειλέτη για χρέη στο Δημόσιο δεν συμπορεύεται προς τη διάταξη του άρ. 5 παρ. 3 του Συντάγματος... Κατά την έννοια της συνταγματικής αυτής διατάξεως, ερμηνευομένης και ενόψει της κατ' άρ. 2 παρ. 1 του Συντάγματος υποχρέωσης της Πολιτείας να προστατεύει την αξία του ανθρώπου, η στέρηση της ελευθερίας διά της κρατήσεως του οφειλέτη για χρέη προς το Δημόσιο δεν μπορεί να είναι αντικείμενο διοικητική και χωρίς να απαιτεί ιδιαίτερα μτής ενέργειας αλλά πρέπει να διατάσσεται από το δικαστήριο». Κατά συνέπεια, με μια γραμματική ερμηνεία του Συντάγματος, καταλήγουμε στην άποψη ότι η διοικητική κράτηση και χωρίς να απαιτεί ιδιαίτερα μτ, εφόσον αποφασίζεται από αστυνομικό όργανο στο πλαίσιο διακριτικής του ευχέρειας, εγείρει ζητήματα συνταγματικότητας.⁹⁶

Η συνταγματικά προβληματική φύση της διοικητικής κράτησης, αλλά και το γεγονός ότι αποτελεί εξ ορισμού το σκληρότερο από τα μέτρα που προβλέπονται για την επίτευξη σκοπών της μεταναστευτικής νομοθεσίας, καθιστά αναγκαία την επιβολή της μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και με την τήρηση συγκεκριμένων εγγυήσεων. Σύμφωνα με το άρ. 5 ΕΣΔΑ και το άρ. 9 παρ. 1 ΔΣΑΠΔ, κάθε μορφή κράτησης θα πρέπει να προβλέπεται στον νόμο· αυτή η γενική αρχή ασφάλειας δικαίου ορίζει πως τα άτομα θα πρέπει να είναι σε θέση να προβλέψουν τις συνέπειες της παράβασης μιας πράξης τους, όπως ορίζεται στον νόμο. Επιπλέον η κράτηση πρέπει να είναι σύμφωνη με το δικονομικό και το ουσιαστικό δίκαιο, τα οποία πρέπει να προσφέρουν στα πρόσωπα που υποβάλλονται σε αυτήν επαρκή προστασία από την αυθαιρεσία.⁹⁷

96. Κωνσταντίνου, Α. (2015). Παρατηρήσεις για την κράτηση υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα. Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου, τ. 2-3/2014, σ. 37-38 και Κουλοχέρης, Σ. (2016), ό.π., σ. 2589 επ.

97. Frigo, M. (2015). Η νομιμότητα της κράτησης βάσει του διεθνούς δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου. Στο Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και Διεθνής Επιτροπή Νομικών (εισ.-επ. Παπαγεωργίου, Γ.) Η Διοικητική Κράτηση των Αλλοδαπών. Διεθνής Νομοθεσία και Εθνική Πρακτική. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 52-53.

Έτσι, σύμφωνα με την απόφαση του ΕΔΔΑ Saadi κατά Ηνωμένου Βασιλείου (2008), το άρ. 5 παρ. 1 της ΕΣΔΑ ορίζει πως η επιβολή του μέτρου της διοικητικής κράτησης θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από καλή πίστη από μέρους των αρχών, να τελεί σε συνάρτηση με τον επιδιωκόμενο σκοπό της επιστροφής, να διέπεται από αξιοπρεπείς συνθήκες⁹⁸ (όρος της νομιμότητας της κράτησης) και η διάρκεια να είναι εύλογη και να εξυπηρετεί την επιστροφή.⁹⁹ Ομοίως, στην απόφαση Chahal κατά Ηνωμένου Βασιλείου, (1996), το Δικαστήριο όρισε πως «η κράτηση εν όψει απομάκρυνσης δικαιολογείται μόνο καθόσον διάστημα η διαδικασία απομάκρυνσης είναι σε εξέλιξη», και, στο ίδιο πνεύμα, κατά την Tabesh κατά Ελλάδας (2009), όρισε πως «μόνο η διεξαγωγή της διαδικασίας απέλασης δικαιολογεί την αποστέρηση της ελευθερίας που βασίζεται στη διάταξη αυτή (5 1στ ΕΣΔΑ), ενώ, εάν η διαδικασία δεν διεξάγεται με την απαιτούμενη ταχύτητα, η κράτηση παύει να είναι δικαιολογημένη».

Στο ελληνικό δίκαιο, τόσο κατά το άρ. 30 Ν. 3907/2011, που διέπει το καθεστώς κράτησης όσων υπάγονται σε διαδικασίες επιστροφής, όσο και κατά το άρ. 46 Ν. 4639/2019 για την κράτηση των αιτούντων άσυλο, η κράτηση επιβάλλεται υπό πολύ συγκεκριμένες προϋποθέσεις και τελεί σε συνάρτηση με την εξυπηρέτηση ενός νόμιμου σκοπού και για όσο χρόνο αυτός εξυπηρετείται.¹⁰⁰ Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρ. 30 παρ. 4 και 5 Ν. 3907/2011: «4. Όταν καθίσταται πρόδηλο ότι δεν υφίσταται πλέον λογικά προοπτική απομάκρυνσης για νομικούς ή άλλους λόγους ή όταν παύουν να ισχύουν οι όροι της παραγράφου 1, η κράτηση αίρεται και ο υπήκοος τρίτης χώρας απολύεται αμέσως. 5. Η κράτηση συνεχίζεται για το χρονικό διάστημα που πληρούνται οι όροι της παραγράφου 1 και είναι αναγκαία για να διασφαλισθεί η επιτυχής απομάκρυνση», και σύμφωνα με το άρ. 46 παρ. 5 Ν. 4639/2019: «5. (α) Η κράτηση των αιτούντων διεθνή προστασία επιβάλλεται για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα. Καθυστερήσεις των διοικητικών διαδικασιών που δεν μπορούν να αποδοθούν στον αιτούντα δεν δικαιολογούν συνέχιση της κράτησης. Η κράτηση επιβάλλεται μόνο για όσο διάστημα ισχύουν οι λόγοι που αναφέρονται στις παραγράφους 2 και 3. Οι διοικητικές διαδικασίες που συνδέονται με τους λόγους κράτησης που αναφέρονται στις παραγράφους 2 και 3 εκτελούνται χωρίς περιττές καθυστερήσεις».

Είναι σημαντικό να τονιστεί πως η διοικητική κράτηση πολιτών τρίτων χωρών των οποίων η απομάκρυνση δεν είναι εφικτή (για νομικούς λόγους –αρχή της μη επαναπροώθησης ή άλλες

98. Δαφνής, Γ. (2020). Δικαίωμα στην ελευθερία. Περιορισμοί των περιορισμών του δικαιώματος. Στο Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2016-2017. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ. 519.

99. Βογιατζής, Π. (2015). Ζητήματα διοικητικής κράτησης αλλοδαπών στην πρόσφατη «ελληνική νομολογία» του ΕΔΔΑ. Στο Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και Διεθνής Επιτροπή Νομικών (εισ.-επ. Παπαγεωργίου, Γ.) Η Διοικητική Κράτηση των Αλλοδαπών. Διεθνής Νομοθεσία και Εθνική Πρακτική. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 69.

100. Δαφνής, Γ. (2020), ό.π., σ. 509.

υποχρεώσεις που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων—, ή λόγω διοικητικών και πρακτικών εμποδίων), απαγορεύεται από την εθνική νομοθεσία (άρ. 30 παρ. 4 και 5 Ν. 3907/2011), σε συμμόρφωση με το διεθνές και περιφερειακό δίκαιο, όπως αντίστοιχα δεν επιτρέπεται η κράτηση προσώπων που έχουν αναγνωριστεί ως πρόσφυγες ή τους έχει χορηγηθεί καθεστώς επικουρικής προστασίας.¹⁰¹ Η κράτηση με σκοπό την απέλαση/επιστροφή/επανεισδοχή ενός πολίτη τρίτης χώρας επιτρέπεται μόνο όταν δεν μπορούν να επιβληθούν άλλα μέτρα, λιγότερο επαχθή, έπειτα από εξατομικευμένη κρίση ότι τούτο δεν είναι δυνατό στη συγκεκριμένη περίπτωση. Έτσι, το άρθρο 15 της Οδηγίας Επιστροφής 2008/115 ορίζει πως τα κράτη οφείλουν να εκτελέσουν την απομάκρυνση χρησιμοποιώντας τα κατά το δυνατό λιγότερο αναγκαστικά μέτρα, με διαβάθμιση από τα μέτρα που αφήνουν τη μεγαλύτερη ελευθερία στο πρόσωπο μέχρι μέτρα που περιορίζουν την ελευθερία του (ΔΕΕ, El Dridi, C-61/11 PPU, 28.4.2011): η δυνατότητα επιβολής εναλλακτικών της κράτησης μέτρων θα πρέπει να εξετάζεται πριν από την επιβολή του μέτρου, κάθε φορά που η αρμόδια αρχή οφείλει να επανεξετάσει την κράτηση και όταν η δικαστική αρχή αποφαινεται για τη νομιμότητα της παράτασης της κράτησης ή κατά την εξέταση ενός ενδίκου μέσου (ΔΕΕ, C-146/14 PPU, Bashir Mohamed Ali Mahdi, 5/6/2014).

Συνεπώς, πρέπει να τονιστεί η ανάγκη καταφυγής στο δυσμενέστερο μέτρο διοικητικού καταναγκασμού ως μέσο έσχατης ανάγκης, το οποίο θα πρέπει να επιβάλλεται κατά το λιγότερο δυνατό.¹⁰² Σε ένα πλαίσιο στο οποίο οι μετανάστες κινδυνεύουν με εγκληματοποίηση, η κοινωνία των πολιτών πρέπει να εξετάσει κριτικά το φαινόμενο των εναλλακτικών της κράτησης μέτρων, τα οποία δεν θα πρέπει να καταστούν εναλλακτικές μορφές κράτησης, ούτε να επιβάλλονται σε περιπτώσεις στις οποίες δεν θα επιβαλλόταν κανένα μέτρο περιορισμού της ελευθερίας (το φαινόμενο του “net widening”¹⁰³), με σεβασμό της αρχής της ελάχιστης επέμβασης, και λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις κάθε τυχόν ευάλωτου προσώπου. Η ελευθερία θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως η πρώτη επιλογή της διοίκησης, με σεβασμό των αρχών της αναγκαιότητας και αναλογικότητας¹⁰⁴ και εστίαση στην επιβολή του επεικέστερου μέτρου, σύμφωνα με τις αρχές του κράτους δικαίου, που επιτάσσουν την επιλογή των μέτρων που είναι περισσότερο ανθρώπινα, αποτελεσματικά και οικονομικά αποδοτικά.¹⁰⁵ Στο ελληνικό πλαίσιο, παρατηρείται στην πράξη πολύ φτωχή εφαρμογή των εναλλακτικών της κράτησης μέτρων από την αστυνομία, παρά τις επιταγές της εθνικής νομοθεσίας.¹⁰⁶

101. Koutsouraki, E. (2017). The Indefinite Detention of Undesirable and Unreturnable Third-Country Nationals in Greece. *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 36, No. 1, σ. 87.

102. Bloomfield, A. (2016), ό.π., σ. 29.

103. Ό.π., σ. 42.

104. Δαφνής, Γ. (2020), ό.π., σ. 516.

105. Bloomfield, A. (2016), ό.π., σ. 30-32.

106. Koutsouraki, E. (2017), ό.π., σ. 89. Βλ. και την έκθεση του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες (2015).

Το εθνικό δίκαιο παρέχει, επίσης, τη δυνατότητα κράτησης ενός προσώπου για λόγους δημόσιας τάξης ή εθνικής ασφάλειας, κάτι που αποτελεί απόκλιση από τις επιταγές της Ε.Ε., καθώς δεν προβλέπεται σχετικός λόγος στην Οδηγία Επιστροφής (2008/11/ΕΚ), και κατά συνέπεια η κράτηση για τους λόγους αυτούς παραβιάζει το ενωσιακό δίκαιο.¹⁰⁷

Στην Ελλάδα παρατηρείται εκθετική αύξηση της χρήσης της διοικητικής κράτησης από το 2012· το μέτρο αποτελεί βασικό εργαλείο στο οπλοστάσιο εναντίον της παράτυπης μετανάστευσης, και όχι μέτρο έσχατης καταφυγής.¹⁰⁸ Η πρακτική αυτή δέχεται κριτική από διεθνείς οργανισμούς και οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει τονίσει πως, ενώ το μέτρο θα πρέπει να χρησιμοποιείται ως έσχατη λύση και μόνο στις περιπτώσεις που κρίνεται απολύτως αναγκαίο, έχει αποκτήσει χαρακτηριστικά γενικευμένης πρακτικής, ακόμη και σε περιπτώσεις αδυναμίας απομάκρυνσης. Αντίστοιχες επισημάνσεις έγιναν και από τον Επίτροπο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης.¹⁰⁹

Ο μέγιστος χρόνος κράτησης έχει αυξηθεί με αλληπάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις, με σκοπό, μεταξύ άλλων, την αποτροπή υποβολής καταχρηστικών αιτημάτων ασύλου των ήδη διοικητικά κρατούμενων. Η αύξηση του χρόνου κράτησης ακολουθεί μια πορεία αντίστοιχη με την αυστηροποίηση της μεταναστευτικής πολιτικής και την εν γένει υιοθέτηση μέτρων που αντιμετωπίζουν το προσφυγικό ζήτημα ως πρόβλημα. Σύμφωνα με την τελευταία νομοθετική πράγματευση της διοικητικής κράτησης, επιτρέπεται η παράταση του μέτρου μέχρι το ακραίο όριο των 36 μηνών (άρ. 46 παρ. 5 Ν. 4636/2019). Ο διπλασιασμός αυτός του χρόνου κράτησης, από τους συνολικά 18 μήνες (που περιλάμβανε τόσο την κράτηση στα πλαίσια απέλασης-επιστροφής-επανεισδοχής, όσο και την κράτηση στα πλαίσια της εξέτασης του αιτήματος ασύλου) στους 36 (18 μήνες για την απέλαση-επιστροφή-επανεισδοχή και 18 μήνες για την εξέταση του αιτήματος ασύλου), είναι μέρος ενός νόμου που εισήγαγε εν γένει προβληματικές ρυθμίσεις, παραβιάζοντας βασικές διαδικαστικές εγγυήσεις, υποβαθμίζοντας την προστασία και τα δικαιώματα των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων και παραβιάζοντας τα ευρωπαϊκά και διεθνή πρότυπα.¹¹⁰ Η πρακτική της μακροχρόνιας κράτησης, πέραν του ότι αποτελεί παρα-

Εφαρμόζοντας τα Εναλλακτικά Μέτρα της Διοικητικής Κράτησης στην Ελλάδα. Διαθέσιμο στο: https://www.gcr.gr/media/k2/attachments/ALTERNATIVES_TO_DETENTION.pdf.

107. Koutsouraki, E. (2017), ό.π., σ. 89.

108. Ό.π., σ. 85, 96.

109. Ό.π., σ. 86 και οι εκεί παραπομπές.

110. Βλ. μεταξύ άλλων την κριτική της Διεθνούς Αμνηστίας: Διεθνής Αμνηστία (2019). Το προτεινόμενο σχέδιο νόμου για το άσυλο υποβαθμίζει την προστασία και τα δικαιώματα των προσφύγων και παραβιάζει τα ευρωπαϊκά και διεθνή νομικά πρότυπα. Διαθέσιμο στο: <https://www.amnesty.gr/news/press/article/22623/proteinomeno-shedio-nomoy-gia-asylogronathmizei-tin-prostasia-kai-ta>. Ο νόμος αυτός τροποποιήθηκε το 2020, εισάγοντας έτι περαιτέρω προβληματικές διατάξεις στα πλαίσια ενός θεσμικού πολέμου ενάντια στους πρόσφυγες. Βλ. μεταξύ άλλων την κριτικισμό στο: mothesal detention and d

βίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν αποδίδει ως στρατηγική για την καταπολέμηση της μετανάστευσης, ενώ, αφενός δεν λειτουργεί αποτρεπτικά σχετικά με την άσκηση του θεμελιώδους δικαιώματος της αίτησης για διεθνή προστασία, και αφετέρου δεν λαμβάνει υπόψη τη σε μεγάλο βαθμό παρατηρούμενη αδυναμία υποβολής αιτήματος διεθνούς προστασίας πριν από τη σύλληψη, λόγω των παρατηρούμενων αδυναμιών του συστήματος ασύλου, κάτι που εκθέτει πολλούς αλλοδαπούς σε κίνδυνο σύλληψης και διοικητικής κράτησης.¹¹¹

Η μεταναστευτική πολιτική της χώρας έχει αυστηροποιηθεί μετά την Κοινή Δήλωση Ε.Ε.-Τουρκίας,¹¹² μεταξύ άλλων, με την αύξηση και περαιτέρω συστηματικοποίηση της χρήσης της διοικητικής κράτησης, τόσο σε όσους εισέρχονται στη χώρα από τον Έβρο όσο και στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου, όπου ισχύει χωρικά η Δήλωση, με σκοπό την επανεισδοχή τους στην Τουρκία.¹¹³ Η αλλαγή που επήλθε στο άρ. 30 παρ. 1 Ν. 3907/2011 με το άρ. 51 Ν. 4686/2020, καθιστώντας την κράτηση όσων υποβάλλονται σε διαδικασίες επιστροφής από εξαίρεση κανόνα (κατά παράβαση των εγγυήσεων της Οδηγίας Επιστροφής) και η δυνατότητα υποβολής σε κράτηση προσώπων που είναι ελεύθερα, για λόγους δημόσιας τάξης, δείχνει προς την κατεύθυνση μιας περαιτέρω ασφαλειοποίησης (securitisation) της μεταναστευτικής πολιτικής. Η συστηματική κράτηση και οι απάνθρωπες συνθήκες της στοχεύουν στη λειτουργία της ως αποτρεπτικού παράγοντα.¹¹⁴ Παρ' όλα αυτά, η μακρόχρονη διοικητική κράτηση δεν ευνοεί την υλοποίηση περισσότερων επιστροφών.¹¹⁵

Συμπερασματικά, παρά τον εξαιρετικό χαρακτήρα της διοικητικής κράτησης και παρά τις αυστηρές προϋποθέσεις που, όταν συντρέχουν, επιτρέπουν την επιβολή της, για όσο αυτές οι προϋποθέσεις ισχύουν, παρατηρείται η αυτοματοποιημένη και συστηματική καταφυγή στην επιβολή του έσχατου μέσου διοικητικού καταναγκασμού, κατά παράβαση των εθνικών, πε-

data collection. Finally, reviewing the participants will be means used in pre-trial detention and ή από το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (2020). Σχόλια του ΕΣΠ επί του σχεδίου νόμου για την τροποποίηση της νομοθεσίας για το άσυλο. Διαθέσιμο στο: <https://www.gcr.gr/el/news/press-releases-announcements/item/1434-sxolia-tou-esp-epi-tou-neou-sxediou-nomou-gia-tin-tropoioisi-tis-nomothesias-gia-to-asylo>.

111. Koutsouraki, E. (2017), ό.π., σ. 92.

112. M.a. Greek Council for Refugees (2019). *Limits of Indignation: The EU-Turkey statement and its implementation in the Samos "hotspot"*. Διαθέσιμο στο: https://www.gcr.gr/media/k2/attachments/Report_Samos.pdf.

113. Koutsouraki, E. (2017), ό.π., σ. 98-99.

114. Ό.π., σ. 105.

115. European Migration Network (2014). *The Use of Detention and Alternatives to Detention in the Context of Immigration Policies. Synthesis Report for the EMN Focused Study*. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/emn_study_detention_alternatives_to_detention_synthesis_report_en.pdf, σ. 37.

ριφερειακών και διεθνών εγγυήσεων που το διέπουν,¹¹⁶ η συστηματική, εκτεταμένη και αδιάκριτη κράτηση μη απελάσιμων προσώπων,¹¹⁷ η μη εφαρμογή εναλλακτικών της κράτησης μέτρων¹¹⁸ και η καταχρηστική επίκληση των λόγων δημόσιας τάξης ως δικαιολογίας για την επιβολή ή συνέχιση του μέτρου (ακόμη και με την άσκηση ποινικής δίωξης για ήσσονος σημασίας πλημμελήματα, κατά παράβαση του τεκμηρίου αθωότητας), χωρίς εξατομικευμένη και ειδικά αιτιολογημένη κρίση επ' αυτής.¹¹⁹

Βασικά προβλήματα στην εφαρμογή του θεσμού, όπως προκύπτουν από έκθεση του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες,¹²⁰ είναι η κράτηση προσώπων εξαιτίας της πρακτικής αδυναμίας τους να υποβάλουν αίτημα ασύλου σε καθεστώς ελευθερίας, οι καθυστερήσεις στις καταγραφές αιτημάτων ασύλου των υπό κράτηση προσώπων, η συστηματική και αυτοματοποιημένη κράτηση για λόγους δημόσιας τάξης/ εθνικής ασφάλειας, η κράτηση ευάλωτων προσώπων, συμπεριλαμβανομένων και οικογενειών με ανήλικα παιδιά και ασυνόδευτων ανηλίκων, η κράτηση στην ενδοχώρα λόγω της παραβίασης του γεωγραφικού περιορισμού από τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου, η αυθαίρετη κράτηση στον Έβρο για την υλοποίηση των επιχειρήσεων παράνομων επαναπροωθήσεων (push-backs), η κράτηση προ της υποβολής σε διαδικασίες υποδοχής και ταυτοποίησης (πολλές φορές για μεγάλα διαστήματα, χωρίς τούτο να προβλέπεται από διάταξη νόμου), η αυτόματη κράτηση με την επίδοση δευτεροβάθμιας απορριπτικής απόφασης στα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου, η σε πιλοτική βάση αυτόματη κράτηση των νεοεισερχομένων στα τελευταία με κριτήριο την εθνικότητα, οι απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες κράτησης, ο πλημμελής και αναποτελεσματικός δικαστικός της έλεγχος.

4. Η διοικητική κράτηση στην Ελλάδα από τη σκοπιά της εγκληματολογίας των συνόρων

Η ανωτέρω σύντομη επισκόπηση του θεσμού της διοικητικής κράτησης φανερώνει ένα πεδίο το οποίο, πέραν των πολύ σοβαρών ζητημάτων για την προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εγείρει ζητήματα που θα μπορούσαν να προσεγγιστούν από τη σκοπιά μιας

116. Κουτσοράκη, Ε. (2016). Η κατάσταση στην Ελλάδα: συστηματική, εκτεταμένη, αδιάκριτη κράτηση. Στο Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και Διεθνής Επιτροπή Νομικών (εισ.-επ. Παπαγεωργίου, Γ.) Η Διοικητική Κράτηση των Αλλοδαπών. Διεθνής Νομοθεσία και Εθνική Πρακτική. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 75.

117. Koutsouraki, E. (2017), ό.π., σ. 78.

118. Ο.π., σ. 80.

119. Ο.π., σ. 82-83.

120. Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (2018). Η διοικητική κράτηση στην Ελλάδα: Διαπιστώσεις από το πεδίο. Διαθέσιμο στο: https://www.gcr.gr/media/k2/attachments/GCR_Ekthesi_Dioikitik_Kratasi_2019.pdf.

εγκληματολογικής ανάλυσης. Η παγκόσμια άνθιση της διοικητικής κράτησης συνδέεται με την αυστηροποίηση των πολιτικών για τη μετανάστευση, τον αυξημένο έλεγχο των συνόρων, τις αυξήσεις των απελάσεων, την ανάδυση ξενοφοβικού αντιμεταναστευτικού λόγου και την εγκληματοποίηση των πολιτών τρίτων χωρών.¹²¹

α. Η διοικητική κράτηση ως εργαλείο αντιμεταναστευτικής πολιτικής

Ο Χελιώτης, στο άρθρο του «Behind the veil of philoxenia: The politics of immigration detention in Greece», πραγματοποιεί μια εγκληματολογική προσέγγιση του θεσμού της διοικητικής κράτησης στην Ελλάδα. Κάνει λόγο για τις άδικες, απάνθρωπες και ταπεινωτικές πολιτικές και πρακτικές απέναντι σε προσφυγικούς πληθυσμούς και τη συστηματική ουδετεροποίηση από την κυβέρνηση των κριτικών που ασκούνται, με την χρήση ρητορικών τεχνικών και κυρίως με την επίκληση της εθνικής κληρονομιάς της ελληνικής φιλοξενίας. Οι κοινότητες των μεταναστών υπόκεινται σε συχνούς αστυνομικούς ελέγχους¹²² και η αστυνομία προβαίνει σε συχνές επιχειρήσεις-σκούπα¹²³ με σκοπό την πάταξη της παράτυπης μετανάστευσης, της διακίνησης ναρκωτικών και της πορνείας. Οι πρακτικές συνδέονται με χρήση αστυνομικής βίας, καταστροφή των εγγράφων που φέρουν οι μετανάστες και κακομεταχείρισή τους στα αστυνομικά τμήματα. Για τις πρακτικές αυτές ασκείται κριτική από οργανώσεις και φορείς της κοινωνίας των πολιτών, θεσμικούς φορείς και όργανα, ενώ επέφεραν τη διεθνή κριτική της χώρας με τη δημόσια δήλωση της CPT το 2011, μεταξύ άλλων, για τις συνθήκες διαβίωσης στις φυλακές και τους χώρους κράτησης αλλοδαπών.¹²⁴ Η ρητορική ότι η ελληνική κοινωνία είναι εν γένει παραδοσιακά φιλόξενη έχει καταρριφθεί ως μύθος ήδη από το 1996 από τον Βασίλη Καρύδη, ο οποίος ανέλυσε το φαινόμενο της «Αλβανοφοβίας» και τη συνεπαγόμενη σκληρή μεταχείριση των Αλβανών τόσο από το επίσημο ποινικοκατασταλτικό σύστημα όσο και από μεγάλες μερίδες της κοινωνίας, που αντιμετώπιζαν τους μετανάστες, ειδικά δε τους Αλβανούς, με φόβο και ρατσιστικές πρακτικές, οι οποίες έχουν οδηγήσει σε σοβαρά περιστατικά ατομικής

121. Kotsioni, I. (2016), ό.π., σ. 45.

122. Φαινόμενο που παρατηρείται ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990: Καρύδης, Β. (1996). Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα- Ζητήματα θεωρίας και αντεγκληματικής πολιτικής. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, σ. 84.

123. Ενδεικτική είναι η δήλωση του, και τότε όπως και σήμερα, Υπουργού Προστασίας του Πολίτη, Μιχάλη Χρυσοχοΐδη, που μιλούσε με όρους πολεμικούς: «πρέπει να εξουδετερώσουμε τη βόμβα, η οποία βρίσκεται στα θεμέλια της ελληνικής κοινωνίας, τη βόμβα του μεταναστευτικού, αντιμετωπίζοντας άμεσα το πρόβλημα» [Το Βήμα (2012). Μ. Χρυσοχοΐδης: Επιχείρηση «σκούπα» για να ανασάνει η Αθήνα, 20.3.2012. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2012/03/20/politics/m-xrysoxoidis-epixeirisi-skoypa-gia-na-anasanei-i-athina/>]. Μια πιο «ευλικρινής» (και ακραιφνώς ρατσιστική) δήλωση για το τι σημαίνει «επιχείρηση σκούπα» οδήγησε στον πειθαρχικό έλεγχο του εκφραστή της, Σταύρου Μπαλάσκα: «εκκίνησε μια αθόρυβη νέας τεχνολογίας ηλεκτρική σκούπα η οποία είναι η αστυνομία, η οποία σιγά σιγά θα ρουφήξει όλα τα σκουπίδια από τα Εξάρχεια». Συμπλήρωσε μάλιστα πως οι πρόσφυγες αποτελούν μια «σκόνη ενοχλητικού χαρακτήρα» [Η Εφημερίδα των Συντακτών (2019). ΕΔΕ για τα «ανθρώπινα σκουπίδια» του Μπαλάσκα, 26.9.2019. Διαθέσιμο στο: <https://www.efsyn.gr/node/208489>].

124. Cheliotis, L. (2013). Behind the veil of philoxenia: The politics of immigration detention in Greece. *European Journal of Criminology*, Vol. 10, σ. 727, 733-734.

ή ομαδικής βίας εναντίον τους, συχνά με την ανοχή, συμμετοχή ή και αποκλειστική αυτουργία των αστυνομικών αρχών.¹²⁵

Ο θεσμός της διοικητικής κράτησης χαρακτηρίζεται από παρατεταμένη κράτηση υπό κακές συνθήκες που συνιστούν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση αναφορικά με όλες τις πτυχές της κράτησης, ήτοι σχετικά με την ιατρική μέριμνα, τη διατροφή, την κλινοστρωμνή, τον εξαερισμό, την απολύμανση, τις συνθήκες υγιεινής, ενώ καταγράφονται περιστατικά αστυνομικής βίας και βασανιστηρίων που προκαλούν συχνά απεργίες πείνας και διαμαρτυρίες που αντιμετωπίζονται με βία από τα ΜΑΤ.¹²⁶ Οι πρακτικές κακομεταχείρισης εκλογικεύονται από την κυβέρνηση με επίκληση του κινδύνου που φέρουν οι μετανάστες λόγω του μεγάλου αριθμού τους, της έλλειψης πόρων, αλλά και με μεταφορά του βάρους στους ίδιους τους κρατούμενους που καταστρέφουν τους χώρους κράτησής τους όταν διαμαρτύρονται για την κράτησή τους και τις συνθήκες της.¹²⁷ Σύμφωνα με την κριτική που έχει δεχτεί ο θεσμός, η διοικητική κράτηση είναι μια «κανονική φυλακή».¹²⁸

Έτσι, η διοικητική κράτηση θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως κομμάτι μιας συνολικής στρατηγικής αποτροπής, που καθιστά την Ελλάδα μη φιλικό μέρος για την παράτυπη μετανάστευση. Μια πολύ ηχηρή επίδειξη αυτής της θεσμικά επιθετικής πολιτικής για την αντιμετώπιση της μετανάστευσης ήταν η καμπάνια του «Ξένιου Δία», η οποία περιλάμβανε μαζικές επιχειρήσεις-σκούπα για τον εντοπισμό, τη σύλληψη και κράτηση των παρατύπως διαμενόντων πολιτών τρίτων χωρών. Οι επιχειρήσεις αυτές δέχτηκαν σοβαρές επικρίσεις, μεταξύ άλλων από τον Συνήγορο του Πολίτη, κατά τον οποίο η αστυνομία προέβη σε αδιάκριτη στόχευση των μεταναστών και σε παράνομες αθρόες προσαγωγές ατόμων που κατείχαν νομιμοποιητικά έγγραφα (συγκεκριμένα: προσήχθησαν 80.073 άτομα από τα οποία συνελήφθησαν μόλις 4.583), εγείροντας ζητήματα αναλογικότητας και προβληματικών από άποψη συνταγματικής νομιμότητας πρακτικών, που κινούνται στα όρια μιας ρατσιστικής κρατικής δράσης, κατά τις παρατηρήσεις του Επιτρόπου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης.¹²⁹ Στα πλαίσια της καμπάνιας αυτής, μάλιστα, έλαβε χώρα η επέκταση του μέγιστου χρόνου κράτησης στους 18 μήνες, ενώ, έπειτα από τα πενιχρά αποτελέσματα από την άποψη της αύξησης των απελάσεων, το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους εξέδωσε τη θεσμικά πρωτοφανή Γνωμοδότηση 44/2014, η οποία επέτρεπε στην αστυνομία να συνεχίσει την επ' αόριστον κράτηση πέραν του ανώτατου

125. Καρύδης, Β. (1996), ό.π., σ. 157-163.

126. Cheliotis, L. (2013), ό.π., σ. 730.

127. Ο.π., σ. 735.

128. Ο.π., σ. 734.

129. Συνήγορος του Πολίτη (2013). Ειδική Έκθεση Το φαινόμενο της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα και η αντιμετώπισή του. Διαθέσιμο στο: <https://www.synigoros.gr/resources/docs/eidikiekthesiratsistikivia--2.pdf>, και Κωνσταντίνου, Α. (2014), ό.π., σ. 30.

χρονικού ορίου που επέτρεπε ο νόμος, επιβάλλοντας το μέτρο με το ευφάνταστο όνομα «μέτρο υποχρεωτικής διαμονής στον χώρο που ήδη κρατείται»· η παράταση της κράτησης υπό τον μανδύα ενός εναλλακτικού αυτής μέτρου, κρίθηκε πολλάκις παράνομη από τη διοικητική δικαιοσύνη και τελικώς καταργήθηκε.¹³⁰

Ο πρώην Υπουργός Προστασίας του Πολίτη Νίκος Δένδιας, επί της θητείας του οποίου έλαβε χώρα η προβληματική καμπάνια του «Ξένιου Δία», παραδέχθηκε πως οι συνθήκες στους χώρους κράτησης είναι οι ελάχιστες αποδεκτές για την αποτροπή της παράνομης μετανάστευσης.¹³¹ Έτσι, κοιτώντας πίσω από το «πέπλο της φιλοξενίας» γίνεται αντιληπτό ότι ο λόγος περί αυτής λειτουργεί ως ιδεολογικός μανδύας για την υποστήριξη της αναπαραγωγής των σχέσεων εξουσίας.¹³² Στο ίδιο πνεύμα, η δήλωση του πρώην Υπουργού: «Η χώρα, η κοινωνία, διατηρεί το δικαίωμα να φιλοξενεί όποιους επιθυμεί να φιλοξενεί. Αυτή είναι η σημειολογία του ονόματος. Δεν είμαστε υποχρεωμένοι να φιλοξενούμε οποιονδήποτε κρίνει ότι μπορεί να διασχίσει τα σύνορα παράνομα... Είμαστε οργανωμένη κοινωνία, θέλουμε να δείξουμε σε όλους ότι δεν είμαστε ένα ξέφραγο αμπέλι, ότι όποιος περάσει τα σύνορα θα έχει το δικαίωμα να μείνει εδώ. Δεν είναι έτσι, δεν μπορεί να είναι πια έτσι».¹³³

Η εργαλειοποίηση της διοικητικής κράτησης για την επίτευξη σκοπών της μεταναστευτικής πολιτικής οι οποίοι όμως διαφέρουν από αυτούς για τους οποίους επιτρέπεται η καταφυγή σε αυτήν, προκύπτει από την αυστηροποίηση του θεσμικού πλαισίου, τις πολιτικές αύξησης του χρόνου κράτησης, την αυτοματοποιημένη και συστηματική επιβολή της, τις απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες κράτησης, αλλά και από επίσημες και ανεπίσημες αναφορές-δηλώσεις: έτσι, το Εθνικό Σχέδιο Δράσης των ελληνικών Αρχών για τη Μετανάστευση και το Άσυλο του έτους 2013 ρητά αναφέρει πως η αύξηση της χωρητικότητας των κέντρων κράτησης αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στο «να στείλει ένα ισχυρό μήνυμα στους υπηκόους τρίτων χωρών που επιθυμούν να εισέλθουν παράνομα στην Ελλάδα».¹³⁴ Πιο ξεκάθαρη, και ίσως ακραία, δήλωση, αλλά συνάδουσα με τις πολιτικές του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη κατά την περίοδο που εκφράστηκε και με την εν γένει διαχρονικά αυθαίρετη χρήση της κράτησης, ήταν η δήλωση του Αρχηγού της ΕΛΑΣ το ίδιο έτος: «Πρέπει να τους κάνουμε το βίο αβίωτο, δηλαδή να ξέρει ο άλλος ότι όταν θα έρθει στη χώρα αυτή θα καθίσει μέσα, αλλιώς δεν κάνουμε τίποτα, αποτελούμε τον καλύτερο τόπο προσέλκυσης μεταναστών».¹³⁵

130. Κωνσταντίνου, Α. (2014), ό.π., σ. 33-34, Παπαδόπουλος, Β. (2014), ό.π., σ. 43 και Koutsouraki, E. (2017), ό.π., σ. 95

131. Cheliotis, L. (2013), ό.π., σ. 735-736.

132. Ό.π., σ. 788.

133. Σκάι, 4.10.2012, σε Cheliotis, L. (2013), ό.π., σ. 738.

134. Στο Κωνσταντίνου, Α. (2015), ό.π., σ. 31.

135. Αυγή, Η (2013). Αρχηγός ΕΛ.ΑΣ: «Πρέπει να τους κάνουμε το βίο αβίωτο», 20.12.2013. Διαθέσιμο στο: <https://www>.

Η διοικητική κράτηση εξυπηρετεί, πέραν των σκοπών για τους οποίους έχει θεσπιστεί, τις κυρίαρχες αντιλήψεις για την εθνική ασφάλεια και το δημόσιο συμφέρον –αποτελεί δηλαδή έναν τρόπο για να μπορούν τα κράτη να διατηρούν και να ασκούν την εδαφική τους κυριαρχία και να ανταποκρίνονται στις πολιτικές πιέσεις για την ασφάλεια των συνόρων. Ακόμη, δεν θα πρέπει να γίνεται αντιληπτή αποκλειστικά ως εργαλείο ελέγχου της μετανάστευσης, αλλά ως ένα ευρύτερο εργαλείο ελέγχου των ανεπιθύμητων –εξ ου και η μη ανταπόκριση της χρήσης του μέτρου στους μεταναστευτικούς σκοπούς που επιδιώκει. Κατά την Bloomfield, ο θεσμός στοχεύει στον έλεγχο της φτώχειας, στη διαχείριση των ανησυχιών της κοινωνίας με τη συμβολική ανάκτηση και άσκηση ελέγχου επί των συνόρων.¹³⁶ Τέλος, τα εν γένει θεσμικά εμπόδια και η αντιμετώπιση με σκληρά διοικητικά ή ποινικά μέτρα καθιστούν τους μετανάστες πρόσφορους για ακραία εκμετάλλευση από τους εργοδότες.¹³⁷

β. Η επίκληση λόγων δημόσιας τάξης και το παράλληλο σύστημα ποινικής (μη) δικαιοσύνης

Ενδιαφέρουσα από την άποψη της συμπληρωματικότητας της διοικητικής και της ποινικής καταστολής είναι η κράτηση με επίκληση λόγων δημόσιας τάξης. Αναφορικά με την κράτηση στα πλαίσια διαδικασιών επιστροφής, σύμφωνα με το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης [υπόθεση Said Shamilovich Kadzoev (Huchbarov), απόφαση C-357/09 PPU], η επίκληση λόγων δημόσιας τάξης και ασφάλειας δεν μπορεί να βασιστεί στην Οδηγία Επιστροφής (2008/15).¹³⁸ Σύμφωνα με το Παράρτημα στη Σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής [16.11.2017 C(2017) 6505] «για την καθιέρωση κοινού “εγχειριδίου περί επιστροφής” προς χρήση από τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών κατά την εκτέλεση των σχετικών με την επιστροφή καθηκόντων», «η δυνατότητα διατήρησης ή παράτασης της κράτησης για λόγους δημόσιας τάξης δεν καλύπτεται από την οδηγία περί επιστροφής και τα κράτη μέλη δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιούν την κράτηση ενόψει απομάκρυνσης ως “ήπια” μορφή φυλάκισης... Ο εύλογος στόχος της προστασίας της κοινωνίας πρέπει να καλύπτεται από άλλες νομοθετικές πράξεις, ιδίως από το ποινικό δίκαιο, το ποινικό διοικητικό δίκαιο και τη νομοθεσία σχετικά με τη λήξη της νόμιμης παραμονής για λόγους δημόσιας τάξης».¹³⁹ Αντίθετα, η κράτηση προσώπου που αιτείται διεθνούς προστασίας για λόγους δημόσιας τάξης καλύπτεται από την εθνική νομοθεσία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω.

avgι.gr/koinonia/79424_arhigos-elas-prepei-na-toys-kanoyme-bio-abioto.

136. Bloomfield, A. (2016), ό.π., σ. 35.

137. De Giorgi, A. (2010), ό.π., σ. 149, και Cheliotis, L. (2013), ό.π., σ. 738.

138. Koutsouraki, E. (2017), ό.π., σ 89-90.

139. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017). Παράρτημα στη Σύσταση της Επιτροπής για την καθιέρωση «κοινού εγχειριδίου περί επιστροφής» προς χρήση από τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών κατά την εκτέλεση σχετικών με την επιστροφή καθηκόντων. Βρυξέλλες, Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Διαθέσιμο στο: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2017/EL/C-2017-6505-F1-EL-ANNEX-1-PART-1.PDF>, σ. 81.

Η ευθεία και αυθαίρετη σύνδεση μετανάστευσης και εγκληματικότητας, με σκοπό τη δικαιολόγηση της αύξησης της καταφυγής στο έσχατο μέτρο διοικητικού καταναγκασμού, αποτυπώνεται στη δήλωση του πρώην Αναπληρωτή Υπουργού Μεταναστευτικής Πολιτικής Γιάννη Μουζάλα: «Κέντρα κράτησης θα γίνουν και στα πέντε νησιά (σ.σ.: Λέσβος, Χίος, Σάμος, Κως, Λέρος), για δύο λόγους... Ειδικά τώρα που έρχονται στην Ελλάδα πολλοί παράτυποι που δεν είναι οικογένειες, υπάρχει κίνδυνος να αυξηθεί η εγκληματικότητα και χρειάζεται ένας φόβος περιουσιακού. Για παράδειγμα, στη Χίο δύο μετανάστες έβγαλαν μαχαίρια και απειλούσαν ταξιτζήδες. Αν τους πάμε στον εισαγγελέα, θα ορίσει δικάσιμο και θα τους αφήσει ελεύθερους. Με βάση τον μεταναστευτικό νόμο, έχουμε το δικαίωμα να τους κλείσουμε σε προαναχωρησιακό κέντρο».¹⁴⁰ Έτσι, γίνεται ξεκάθαρη η σημασία της χρήσης του θεσμού της διοικητικής κράτησης στα πλαίσια της ποινικομεταναστευτικής σύμμειξης με την επίκληση λόγων δημόσιας τάξης: όσοι αλλοδαποί δεν μπορούν να κριθούν προσωρινά κρατούμενοι στα πλαίσια της προδικασίας ή να τιμωρηθούν με ποινή φυλάκισης που θα πρέπει να εκτιθεί, μπορούν να κρατηθούν διοικητικά: μια, όπως ειπώθηκε παραπάνω, «διοικητική εγκληματοποίηση» (procedural criminalisation), ένα παράλληλο ποινικό δικονομικό δίκαιο που ισχύει μόνο για τους πολίτες τρίτων χωρών, ή, σύμφωνα με μια άλλη προσέγγιση, μια εργαλειοποίηση των διαθέσιμων νομικών εργαλείων με χρήση αυτού που κρίνεται κάθε φορά περισσότερο αποτελεσματικό. Αυτή η εργαλειοποίηση δεν επιλέγεται, κατά τον Brandariz, αποκλειστικά λόγω των διαφορετικών επιπέδων εγγυήσεων κάθε πεδίου του δικαίου, αλλά υπακούει επίσης σε ανάγκες logistics και ταχύτητας, ανταποκρινόμενη στα αυξανόμενα αντιμεταναστευτικά αισθήματα που απαιτούν ταχύτερες λύσεις για την απομάκρυνση των ανεπιθύμητων, κάτι που προκαλεί την εισαγωγή και εδραίωση πιο διαχειριστικών πρακτικών.¹⁴¹

Στην πράξη, ο σχετικός χαρακτηρισμός αποδίδεται από τις αρχές με μεγάλη ευκολία για τη δικαιολόγηση της επιβολής διοικητικής κράτησης. Σύμφωνα με την ΕΛΑΣ, ως επικίνδυνα για τη δημόσια τάξη χαρακτηρίζονται άτομα που έχουν συστηματική παραβατική συμπεριφορά και μπορεί να έχουν ήδη εκτίσει ποινή κατά της ελευθερίας για αδικήματα όπως κλοπή, ληστεία, ανθρωποκτονία, εμπορία ανθρώπων, διακίνηση μεταναστών, πλαστογραφία. Παρόλα αυτά, ο Συνήγορος του Πολίτη παρατηρεί ότι οι αρχές πολλές φορές αρκούνται απλώς στην ύπαρξη ποινικής δίωξης ή στην ύπαρξη ποινής η οποία ανεστάλη υπό όρους από το δικαστήριο που την επέβαλε, με τυπικά παραδείγματα την απόπειρα παράνομης εξόδου ή την κατοχή ναρκωτικών για προσωπική χρήση. Ο Συνήγορος παρατηρεί γενικευμένη και καταχρηστική επίκληση των λόγων δημόσιας τάξης παρά την ανάγκη επιβολής του μέτρου με εξατομικευμένη και σύμφωνα

140. Το Βήμα (2016). Γιάννης Μουζάλας: «Κέντρα κράτησης θα γίνουν και στα πέντε νησιά», 26.11.2016. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2016/11/26/society/giannis-moyzalas-kentra-kratisis-tha-ginoy-n-kai-sta-pente-nisia/>.

141. Brandariz, J. A. (2021), ό.π., σ. 5-6, 12.

με τον νόμο ερμηνεία.¹⁴² Η καταφυγή σε διοικητικές διαδικασίες και σε διοικητικά μέτρα, αντί για την ενεργοποίηση του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, παρατηρείται γενικά σε επίπεδο κρατών-μελών της Ε.Ε. για την αντιμετώπιση της ήπιας εγκληματικότητας.¹⁴³

Για το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, παρατηρείται σημαντική κατάχρηση του όρου δημόσια τάξη. Η επίκληση του λόγου αυτού γίνεται ακόμη και για ήσσονος σημασίας αδικήματα, ενώ δεν αποτελεί απλώς συνέπεια μιας τελεσίδικης καταδίκης (με αναστολή εκτέλεσης της ποινής ή με ανασταλτικό αποτέλεσμα στην άσκηση έφεσης), αλλά πολλές φορές αρκεί και η απλή παραπομπή σε ποινικό δικαστήριο. Επιβάλλεται αυτοματοποιημένα και χωρίς να γίνει πλήρης αξιολόγηση του εκάστοτε προσώπου, με μόνη την ύπαρξη της σχετικής καταχώρησης στο φάκελο, ακόμη και όταν η επιστροφή στη χώρα του είναι ανέφικτη (κάτι που συνιστά τιμωρητική εν τέλει μεταχείριση).¹⁴⁴ Στην ουσία η κράτηση για λόγους δημόσιας τάξης αποτελεί συνέχιση της ποινής, ή έκτιση ποινής που το άτομο δεν θα εξέτιε.

Έτσι, βλέπουμε πως η διοικητική κράτηση μπορεί υπό περιπτώσεις να υποκαταστήσει το επίσημο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης,¹⁴⁵ λειτουργώντας συμπληρωματικά (υποβολή σε κράτηση μετά την αποφυλάκιση) ή παραπληρωματικά σε αυτό (υποβολή σε κράτηση με μόνη την άσκηση ποινικής δίωξης, χωρίς να έχει επιβληθεί προσωρινή κράτηση, ή χωρίς την ύπαρξη καταδίκης, τελεσίδικης ή μη, η οποία συνεπάγεται την έκτιση ποινής κατά της ελευθερίας), συντελώντας σε ένα ποινικό-διοικητικό συνεχές με άξονα μια αυθαίρετη ερμηνεία μιας αόριστης νομικής έννοιας που εφαρμόζεται και προσαρμόζεται κατά το δοκούν από τη διοίκηση. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη γλώσσα του κέντρου κράτησης οι κρατούμενοι αυτοί ονομάζονται «ποινικοί», παρότι δεν κρατούνται χωριστά από τους λοιπούς και οι διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα σχετικά με την απέλασή τους δεν είναι διαφορετικές από αυτές για τον γενικό πληθυσμό.

γ. Συνθήκες κράτησης και κρατικό έγκλημα: Μια προσέγγιση κοινωνικής βλάβης/ζημιολογίας

Το ζήτημα των συνθηκών στα προαναχωρησιακά κέντρα και τους λοιπούς χώρους κράτησης των προσφύγων και των μεταναστών, που έχει οδηγήσει σε αυστηρή κριτική, μεταξύ άλλων, από τον Συνήγορο του Πολίτη και τη CPT και σε πολλαπλές καταδικαστικές αποφάσεις της χώρας από το ΕΔΔΑ, είναι γνωστό και έχει αναφερθεί σποραδικά παραπάνω. Είναι σημαντικό να γίνει κατανοητό πως οι κατάλληλες συνθήκες κράτησης αποτελούν όρο της νομιμότητας

142. Koutsouraki, E. (2017), ό.π., σ. 88, 100.

143. Brandariz, J. A. (2021), ό.π., σ. 6.

144. Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (2018), ό.π., σ. 11-13.

145. Majcher, I. (2013), ό.π., σ. 7.

της τελευταίας, σύμφωνα με τις επιταγές του περιφερειακού και του διεθνούς δικαίου, αλλά και σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία,¹⁴⁶ επομένως θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τόσο κατά την απόφαση επιβολής όσο κατά την απόφαση συνέχισής της.¹⁴⁷ Για τους σκοπούς της μελέτης μας, αναφέρουμε συνοπτικά πως οι εν γένει συνθήκες κατακρίνονται ως απάνθρωπες και ταπεινωτικές υπό τους όρους του άρ. 3 της ΕΣΔΑ, από άποψη σίτησης, καθαριότητας, πρόσβασης σε ατομικά είδη υγιεινής, υγειονομικής περίθαλψης, ψυχαγωγίας, καθαριότητας, απουσίας θέρμανσης και ζεστού νερού, φωτισμού, ρούχων και κλινοστρωμνής.¹⁴⁸ Επίσης, ιδιαίτερα προβληματική είναι η πολλάκις στηλιτευμένη πρακτική της κράτησης σε αστυνομικά κρατητήρια, που συνεπάγεται, σε πολλές περιπτώσεις, πολύμηνο εγκλεισμό με έλλειψη φωτισμού και προαυλισμού, ανεπαρκείς συνθήκες υγιεινής και υγειονομικής περίθαλψης, ανύπαρκτες δυνατότητες ψυχαγωγίας και απαγόρευση χρήσης κινητού τηλεφώνου.¹⁴⁹ Οι συνθήκες αυτές επιβεβαιώνονται και από την τελευταία έκθεση της CPT για τη μεταχείριση των πολιτών τρίτων χωρών και τη διοικητική κράτηση συγκεκριμένα.¹⁵⁰

Η παραπάνω ανάπτυξη για τον τρόπο και το εύρος εφαρμογής της διοικητικής κράτησης υπό αυτές τις συνοπτικά περιγραφείσες συνθήκες θα μπορούσε να ενταχθεί στην περιγραφή του Cohen για το κρατικό έγκλημα, υπό την έννοια της ανάλυσης της βλάβης που προκαλείται από τη συστηματική παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων,¹⁵¹ στα πλαίσια μιας «απεγκληματοποιημένης εγκληματολογίας», είτε με μια στενή προσέγγιση για το εύρος των δικαιωμάτων¹⁵² είτε με μια πιο ευρεία αντίληψη για αυτά¹⁵³ των οποίων η παραβίαση θα θεμελιώνει το κρατικό έγκλημα.¹⁵⁴ Η διοικητική κράτηση είναι μια κανονικοποιημένη διαδικασία, όχι ένα εξαιρετικό μέτρο, επιφέροντας σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες έχουν οδηγήσει σε πολλές καταδικαστικές αποφάσεις από το ΕΔΔΑ για παραβίαση των άρ. 3 (απαγόρευ-

146. Κωνσταντίνου, Α. (2014), ό.π., σ. 32.

147. Koutsouraki, E. (2017), ό.π., σ. 93.

148. Παπαγεωργίου, Α. (2016). Συνθήκες κράτησης αιτούντων άσυλο και μεταναστών: Μια ανάλυση βασισμένη στα πρόσφατα εμπειρικά δεδομένα. Στο Γασπαρινάτου, Μ. (εκδ. επ.). Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε Εποχή Κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Νέστωρα Κουράκη. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ. 2606-2607 και Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (2018), ό.π., σ. 29-34.

149. Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (2018), ό.π., σ. 29-30.

150. Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (2020). *Report to the Greek Government on the visit to Greece carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 13 to 17 March 2020*. Διαθέσιμη στο: <https://rm.coe.int/1680a06a86>.

151. Weber, L. (2012), ό.π., σ. 22-23.

152. Cohen, S. (1993). Human Rights and Crimes of the State: The Culture of Denial. *Australia and New Zealand Journal of Criminology*, Vol. 26, σ. 97-115.

153. Green, P. J. & Ward, T. (2000). State Crime, Human Rights, and the Limits of Criminology. *Social Justice*, Vol. 27, No. 1, σ. 101-115.

154. Weber, L. (2012), ό.π., σ. 23.

ση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας) και 5 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια).¹⁵⁵ Έτσι, χρήσιμη είναι εδώ η προσέγγιση της κοινωνικής βλάβης, κυρίως, αφενός, με την έννοια της φυσικής βλάβης (social harms –δυσκολίες, κακουχίες, στερήσεις «σε βίαιες, ανασφαλείς, επικίνδυνες ή μολυσμένες συνθήκες ζωής») η οποία μπορεί να περιγράψει τα δεινά που προκαλούνται, στην περίπτωση που εξετάζουμε, από την κρατική βία, τα βασανιστήρια, την αυθαίρετη κράτηση και τις απάνθρωπες συνθήκες της τελευταίας, και, αφετέρου, με την έννοια της συναισθηματικής και ψυχολογικής βλάβης (emotional and psychological harm), που θα μπορούσε να καταστεί χρήσιμη για την περιγραφή του αποτυπώματος των συνθηκών κράτησης ως τραύματος, πόνου και πιέσεων τις οποίες υφίστανται όσοι υπόκεινται σε αυτά τα καθεστάτα κράτησης.¹⁵⁶

Ανάλογα σημαντική θα μπορούσε να αναδειχθεί η προσέγγιση του πεδίου της ζημιολογίας (zemiology), η οποία δίνει μια διαφορετική οπτική σε σχέση με την προσέγγιση της κοινωνικής βλάβης,¹⁵⁷ εστιάζοντας, πέραν των πλαισίων ανάλυσης που βασίζονται σε λογικές θεσμισμένων δικαιωμάτων, σε μια θεωρία των ανθρώπινων αναγκών. Έτσι, η ζημιολογία στοχεύει στην αποκάλυψη των ζημιολόγων δομών, πολιτικών, αποφάσεων και πρακτικών¹⁵⁸ πέραν των παραβιάσεων του ποινικού νόμου. Στα πλαίσια, λοιπόν, μιας θεωρίας των ανθρώπινων αναγκών, θα μπορούσαμε να κάνουμε λόγο για μια ζημιολογία των συνόρων (border zemiology),¹⁵⁹ η οποία θα κάνει αφορά τη βλαπτικότητα των αυστηρών μεταναστευτικών πολιτικών και θα αναλύει τις συνέπειες της παρανομοποίησης της κυκλοφορίας μακριά από την αυτόματη σύνδεση της μετανάστευσης με το έγκλημα, εστιάζοντας στη μελέτη της ζημίας σε επίπεδο σωματικών βλαβών, οικονομικής ζημίας, βλάβης στην αυτονομία του προσώπου κ.λ.π.¹⁶⁰

Πιθανές πτυχές μιας τέτοιας μελέτης θα επιχειρούσαν μια αξιολόγηση της επίδρασης της διοικητικής κράτησης στη σωματική και ψυχική υγεία βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, ειδικά όταν οι συνθήκες διαβίωσης χαρακτηρίζονται ως απάνθρωπη μεταχείριση.¹⁶¹ Οι αναπνευστικές και οι δερματολογικές ασθένειες, τα γαστρεντερικά και τα μυοσκελετικά προβλήματα είναι τα πιο συχνά απαντώμενα παραδείγματα βλάβης της υγείας των εγκλειστών, και συνδέονται

155. Bloomfield, A. (2016), ό.π., σ. 33.

156. Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). «Λευκά Κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα. Κοινωνική Βλάβη & Αντεγκληματική Πολιτική. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας, σ. 433-434.

157. Canning, V. & Tombs, S. (2021). *From Social Harm to Zemiology. A Critical Introduction*. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: Routledge, σ. 41.

158. Ό.π., σ. 1.

159. Ό.π. σ. 48, 50.

160. Ό.π., σ. 81-85.

161. Weber, L. (2012), ό.π., σ. 37.

άμεσα με τον υπερπληθυσμό, τις ανθυγιεινές συνθήκες, τον ανεπαρκή εξαιρισμό, την περιορισμένη πρόσβαση σε εξωτερικούς χώρους, τις περιορισμένες σωματικές δραστηριότητες και τη φτωχή διατροφή. Η κράτηση καθεαυτή είναι καταστροφική για την υγεία και αποτελεί τη βασική αιτία άγχους και δυσφορίας. Η έλλειψη ιδιωτικότητας, η απραγμία, η εξάρτηση από τις αποφάσεις άλλων, οι αυστηροί κανόνες ασφάλειας, η κακομεταχείριση από το προσωπικό φύλαξης, η έλλειψη επικοινωνίας με τον κόσμο έξω από το κέντρο κράτησης, η ανασφάλεια και η αίσθηση αδικίας επιδρούν τα μέγιστα στην ψυχολογική κατάσταση των εγκλείστων. Η κράτηση επιδεινώνει προϋπάρχοντα συμπτώματα και επιβραδύνει την θεραπευτική διαδικασία για τα άτομα που ήδη παλεύουν με προηγούμενες τραυματικές εμπειρίες (βασανιστήρια, βία και κακομεταχείριση, σεξουαλική κακοποίηση, κ.ο.κ.),¹⁶² ενώ πολλές φορές προϋπάρχοντα προβλήματα υγείας δεν αντιμετωπίζονται, από αδιαφορία των αρχών, που μπορεί να οδηγήσει ακόμη και στον θάνατο κρατουμένων. Τραγικότερο παράδειγμα, ο μαρτυρικός θάνατος του 44χρονου πρόσφυγα από την Υεμένη Macky Diabete στο Προαναχωρησιακό Κέντρο Κράτησης Κω από αποφρακτικό ειλεό: ο Diabete ουδέποτε έλαβε την κατάλληλη για την κατάστασή του φροντίδα παρότι επί τρεις ημέρες σφάδαζε από τους πόνους και παρακαλούσε τις αρχές να τον μεταφέρουν στο νοσοκομείο. Ο θάνατός του προκλήθηκε από την ποινικά αξιολογη απραξία των αρχών που ήταν υπεύθυνες για τη ζωή του.¹⁶³

Μια ζημιολογική προσέγγιση υπό το πρίσμα της παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων και της κοινωνικής δικαιοσύνης μπορεί να αποτελέσει ένα κριτικό όχημα για μια κατανόηση του κοινωνικού ελέγχου έξω από το ποινικό σύστημα.¹⁶⁴ Ήδη από το 1988 ο Cohen μας καλούσε να μελετήσουμε τον κοινωνικό έλεγχο πέρα από αυτό.¹⁶⁵ Έτσι, η διοικητική κράτηση μπορεί να αντιμετωπιστεί ως μια ρουτινοποιημένη πρόκληση βλάβης στα πλαίσια μιας «διοικητικής εγκληματολογίας» (administrative criminology) που αναδεικνύει την ανάγκη για την αποκαθάρωση της προσέγγισης του υπό στενή έννοια ποινικοκατασταλτικού συστήματος ως κυρίαρχου τρόπου καταστολής, η οποία έχει πλέον έχει ξεπεραστεί από τις εξελίξεις.¹⁶⁶

δ. Η διοικητική κράτηση ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας;

Τέλος, μια ενδιαφέρουσα και ρηξικέλευθη νομική αξιολόγηση της διοικητικής κράτησης κάνει λόγο για τη δυνατότητα να αντιμετωπίσουμε τις διαστρεβλώσεις του θεσμού ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. Έτσι, σχετικά με το ερώτημα αν θα πρέπει το Διεθνές Ποινικό Δίκαιο να

162. Παπαγεωργίου, Α. (2016), ό.π., σ. 2608-2609 και Kotsioni, I. (2016), ό.π., σ. 48-49.

163. Η Εφημερίδα των Συντακτών (2021). Σε αποφρακτικό ειλεό αποδόθηκε ο μαρτυρικός θάνατος του *Macky Diabete*, 4.4.2021. Διαθέσιμο στο: <https://www.efsyn.gr/node/288439>.

164. Weber, L. (2012), ό.π., σ. 24.

165. Cohen, S. (1988). *Against Criminology*. New Brunswick: Transaction Int, σ. 273.

166. Weber, L. (2012), ό.π., σ. 23.

έχει ρόλο σχετικά με τον σεβασμό των δικαιωμάτων όσων υποβάλλονται σε διοικητική κράτηση και να καθιστά υπόλογα τα άτομα που είναι υπεύθυνα για τις παραβιάσεις του, η περιγραφείσα χρήση του θεσμού και η κατάσταση στα κέντρα κράτησης συνηγορεί, για τους Καλπούζο και Mann, προς αυτήν την κατεύθυνση¹⁶⁷ Σύμφωνα με το άρ. 7 του Καταστατικού της Ρώμης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, έγκλημα κατά της ανθρωπότητας είναι, μεταξύ άλλων, η «φυλάκιση ή άλλη σοβαρή στέρηση της σωματικής ελευθερίας κατά παραβίαση βασικών κανόνων του διεθνούς δικαίου» (παρ. 1ε), η «δίωξη κατά οποιασδήποτε αναγνωρίσιμης ομάδας ή κοινότητας για λόγους πολιτικούς, φυλετικούς, εθνικούς, εθνοτικούς, πολιτιστικούς, θρησκευτικούς ή λόγους φύλου» (παρ. 1η), όπως και «άλλες απάνθρωπες πράξεις παρόμοιου χαρακτήρα οι οποίες με πρόθεση προκαλούν μεγάλο πόνο ή βαρεία σωματική βλάβη ή βαρεία βλάβη της διανοητικής ή σωματικής υγείας» (παρ. 1 κ).

Έτσι, η αυθαίρετη φυλάκιση χωρίς τις εγγυήσεις του κράτους δικαίου, η αόριστη κράτηση ανεξάρτητα από την ευόδωση του σκοπού της απέλασης, η κράτηση ως πρακτική που εισάγει μια πολιτική διακρίσεων, η συστηματική υποβολή των διοικητικά κρατούμενων σε συνθήκες που παραβιάζουν το άρ. 3 της ΕΣΔΑ και η άσκηση βίας, μπορούν να υπαχθούν, σύμφωνα με τους συγγραφείς, στην έννοια του εγκλήματος κατά της ανθρωπότητας κατά το άρ. 7 παρ. 1 (ε και κ) του Καταστατικού, με το οποίο το έγκλημα κατά της ανθρωπότητας θεμελιώνεται στις περιπτώσεις που οι προπεριγραφείσες πράξεις διαπράττονται ως μέρος ευρείας και συστηματικής επίθεσης που κατευθύνεται κατά οποιουδήποτε άμαχου πληθυσμού, εν γνώσει της επίθεσης. Τέλος, η αντίληψη των μεταναστών ως ανεπιθύμητων ξένων σωμάτων που προκαλούν τις ανωτέρω συνθήκες εκδίπλωσης μιας θεσμικής επίθεσης μπορεί να προσδώσει στο θιγόμενο υποκείμενο πολιτικά χαρακτηριστικά, οδηγώντας σε πράξεις δίωξης κατά την έννοια της παρ. 1η.¹⁶⁸

Ως προς την έννοια της επίθεσης, η κυρίαρχη ερμηνεία περιορίζει το εύρος αυτής στη στρατιωτική επίθεση, και όχι στις κρατικές αντιδράσεις απέναντι στις μεταναστευτικές ροές. Από την άλλη, έχει αρχίσει να κερδίζει έδαφος μια πιο ευρεία ερμηνεία, κατά την οποία στην έννοια του εγκλήματος κατά της ανθρωπότητας περιλαμβάνονται και τα «κοινά» εγκλήματα, συγκαταλέγοντας έτσι σε αυτό τις πράξεις σωματικής βίας, την υποβολή προσώπων σε συγκεκριμένες επιβλαβείς καταστάσεις, τις διώξεις και την εφαρμογή σκληρών νομοθετικών και διοικητικών μέτρων, που θα μπορούσαν να ερμηνευτούν ως «επίθεση». Η ερμηνεία αυτή στηρίζεται στη συστηματικότητα των παραβατικών αυτών πολιτικών και πρακτικών, στον οργανωμένο χαρακτήρα τους και σε μοτίβα συμπεριφοράς, ως μέρος μιας πολιτικής που ασκείται από τα

167. Kalpouzos, I. & Mann, I. (2015). Banal Crimes against humanity: The case of asylum system in Greece. *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 16, No. 1, σ. 2.

168. Ο.π., σ. 5-10, 14-18.

ανώτερα θεσμικά κλιμάκια της εξουσίας.¹⁶⁹ Αν και αμφισβητείται ότι το ποινικό δίκαιο (εθνικό και διεθνές) μπορεί να χρησιμεύσει για την αντιμετώπιση σοβαρών παραβιάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου που έχουν ρίζες στην κοινωνικοοικονομική ανισότητα, πρέπει να γίνει αντιληπτό πως στόχος του δεν είναι να επιλύσει την τελευταία, αλλά, αν εφαρμοστεί καλή τη πίστη, μπορεί να αποτελέσει τμήμα ενός ευρύτερου και αναγκαίου επαναπροσδιορισμού του διεθνούς δικαίου απέναντι σε αυτά τα ζητήματα.¹⁷⁰

5. Συμπερασματικά: Τα σύνορα ως διαρκές πεδίο μελέτης και παρεμβάσεων

Η μελέτη αναφέρθηκε συνοπτικά στις κυρίαρχες τάσεις στο αναπτυσσόμενο πεδίο της εγκληματολογίας των συνόρων, χρησιμοποιώντας ως «όχημα» τον θεσμό της διοικητικής κράτησης, ο οποίος παρουσιάστηκε ως βασική πτυχή μιας διοικητικής εγκληματοποίησης (administrative criminalisation) στις περισσότερες χώρες του δυτικού κόσμου στις οποίες εφαρμόζεται, ολοένα περισσότερο, επιφέροντας σοβαρές παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων. Τα βασικά χαρακτηριστικά του θεσμού –ο οποίος έχει καταστεί κεντρικό εργαλείο για την άσκηση μεταναστευτικής πολιτικής, αντί να έχει έναν αποκλειστικά συμπληρωματικό ρόλο σε αυτήν, όπως είναι η διακηρυγμένη θεσμική του στόχευση και οι κατευθυντήριες αρχές και οδηγίες εθνικών, περιφερειακών και διεθνών μηχανισμών και οργάνων–, αλλά και οι μόνιμες στρεβλώσεις του στην Ελλάδα μπορούν να προσεγγιστούν από τη σκοπιά της εγκληματολογίας των συνόρων, όπως αυτή αναπτύχθηκε σύντομα ως προς τις κύριες κατευθύνσεις της στη δεύτερη ενότητα.

Η προσφορά της θεώρησης της ποινικομεταναστευτικής σύμμειξης της Stumpf και η επέκταση της οπτικής της μας επιτρέπει να ερευνήσουμε τους τρόπους με τους οποίους οι αλλαγές στην ποινικότητα συνδέονται με τον σύγχρονο έλεγχο των συνόρων. Οι Weber και McCulloh θέτουν το ερώτημα αν θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για μια τάση pre-crimmigration, εφόσον η έννοια του pre-crime αναλύει την ολοένα αυξανόμενη τάση για την προσδοκία του κινδύνου. Μήπως, με την προσαρμογή της αναλογιστικής δικαιοσύνης των Feeley και Simon¹⁷¹ στον έλεγχο των συνόρων και την υιοθέτηση της έννοιας του pre-crime, μπορούμε να μιλήσουμε για μια «νέα νέα ποινολογία»; Ο έλεγχος των συνόρων λαμβάνει χώρα στον σύνθετο χώρο μεταξύ των τιμωρητικών πρακτικών της κυριαρχικής εξουσίας και των κυβερνητικών (governmental) τεχνικών εκτίμησης κινδύνου. Η κράτηση και η απέλαση μπορούν να θεωρηθούν αντιδράσεις που επέρχονται μετά την παράβαση του κανόνα. Από την άλλη, παρατηρούνται πρακτικές που

169. Ο.π., σ. 10-13.

170. Ο.π., σ. 4.

171. 1992 και 1994, ό.π.

λειτουργούν προληπτικά, καθώς οι κυβερνήσεις αναζητούν τρόπους να παρεμβαίνουν νωρίτερα στη διάσχιση των συνόρων.¹⁷² Τέτοιες πρακτικές τεχνολογίες περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τη στρατιωτικοποίηση των συνόρων, το χτίσιμο φρακτών και πλωτών φραγμάτων, τις πρακτικές *dataveillance* (πληροφοριακά συστήματα SIS, SIRENE, EURODAC, VIS)¹⁷³ και φυσικά τις παράνομες επαναπροωθήσεις, που έχουν αναχθεί σε εργαλείο πρώτης γραμμής για την αντιμετώπιση των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών.¹⁷⁴

Η ταχεία εξάπλωση της προληπτικής νοοτροπίας σε συγκεκριμένα πεδία, μεταξύ των οποίων και ο έλεγχος της μετανάστευσης, απαιτεί μια σοβαρή ενασχόληση με τις θεωρίες που κάνουν λόγο για την ανάδυση ενός «κράτους ασφάλειας». Έτσι, το σχήμα της ποινικομεταναστευτικής σύμμειξης καθίσταται χρήσιμο για την ανάδειξη τάσεων στο νομικό πεδίο και την επισήμανση της επέκτασης της εκτελεστικής εξουσίας στον έλεγχο της μετανάστευσης. Η προσέγγιση της κυβερνολογικής και της νέας ποινολογίας μπορεί να αναδείξει το πολιτικό πεδίο, κάνοντας λόγο για τις σύγχρονες μορφές αγώνων γύρω από την υπηκοότητα, την ανάδυση μιας λογικής αποκλεισμού στο πεδίο της διακυβέρνησης και της λειτουργίας του ελέγχου των συνόρων ως τεχνική ελέγχου των πληθυσμών. Το ποινικό δίκαιο του εχθρού και η ανάδυση του κράτους ασφάλειας μπορεί να ενσωματώνει στοιχεία του νομικού και του πολιτικού πεδίου, αλλά μας πηγαίνει στο ευρύτερο έδαφος της ίδιας της φιλελεύθερης δημοκρατίας, προειδοποιώντας για τη σταθερή ανάπτυξη της ατζέντας της ασφάλειας που απειλεί τα ίδια τα θεμέλια της νομικής και της κοινωνικής τάξης. Αυτή η θεμελίωση καθιστά απαραίτητη την ενσωμάτωση στο πεδίο της εγκληματολογίας των συνόρων διαφορετικών προσεγγίσεων και κατανοήσεων για τις κοινωνικο-πολιτικές τεχνικές της κατασκευής του «άλλου».¹⁷⁵

Μια κριτική εγκληματολογική προσέγγιση των συνόρων θα αναδείξει ότι αυτά πολλαπλασιάζονται στην καθημερινή ζωή, διαμορφώνουν και παραμορφώνουν υποκειμενικότητες, σώματα, σχέσεις και τόπους, όχι μόνο στις επίσημες πτυχές και λειτουργίες τους, αλλά ακόμη και στις πιο κοινότερες και ασήμαντες στιγμές στην πόλη, αυτό που ο Mbembe ονομάζει “nanoracism”, ο οποίος αναδεικνύεται μέσα από «ανώδυνες» καθημερινές εκφράσεις, ασυνείδητες αναφορές, πρακτικές, χειρονομίες που κατ’ ουσίαν στοχεύουν στον στιγματισμό, στη βία και στον εξευτελισμό όσων δεν θεωρούνται μέλη της κοινότητας· ο «νανορατσισμός» είναι για τον Mbembe αναγκαίο συμπλήρωμα των κρατικών εκφάνσεων του ρατσισμού σχετικά με την παρανομο-

172. Weber, L. & McCulloch, J. (2019), *ό.π.*, σ. 507-508.

173. Λέκκα, Β. και Πανουτσόπουλος, Γ. (2016). Ανάμεσα στα σύνορα: μετασχηματισμοί των μηχανισμών ελέγχου και διαχείρισης της μετανάστευσης. Στο Λάγιος, Θ. Λέκκα, Β. Πανουτσόπουλος, Γ. (επ.) *Διάχυση συνόρων, χάραξη σωμάτων, σημεία καταγραφής*. Αθήνα: futura, σ. 39-40.

174. Κόρος, Δ. (2021), *ό.π.*

175. Weber, L. & McCulloch, J. (2019), *ό.π.*, σ. 508-510.

ποίηση, τον εγκλεισμό, την απέλαση, την παράλειψη διάσωσης στη θάλασσα, τη στερεοτυπική-ρατσιστική μεταχείριση εν γένει.¹⁷⁶ Τα σύνορα έχουν μια πολύσημη φύση και δεν έχουν το ίδιο νόημα για όλους.¹⁷⁷ Οι προνομιούχοι απολαμβάνουν έναν κόσμο χωρίς σύνορα (borderless world), αλλά για τους μετανάστες τα σύνορα ενισχύονται και ανασχηματίζονται, καθορίζοντας τα δικαιώματα του πολίτη, προσδιορίζοντας την «'ανθρωπότητα' καθ' εαυτή». Τα σύνορα συγκροτούν την πολιτική ζωή και είναι «ιστορικά, ενδεχομενικά, πολιτικά φορτισμένα, δυναμικά», και όχι «φυσικά, ουδέτερα ή στατικά». Ο έλεγχος, η κανονικοποίηση και ο αποκλεισμός πληθυσμιακών ομάδων είναι για τις δυτικές κοινωνίες του 21ου αιώνα συγκροτητικές συνθήκες.¹⁷⁸ Η ανάλυση των αναδυόμενων πρακτικών συνοριοποίησης από τα πάνω, αλλά και πρακτικών που εντοπίζουν τα σύνορα μακριά από τις συνοριογραμμές και συγκεκριμένες δομές, η έρευνα για τον πολλαπλασιασμό των συνόρων στον αστικό χώρο με την αστυνόμευση, τις τοπικές κρατικές υπηρεσίες, ιδιωτικούς ή ημι-ιδιωτικούς θεσμούς, τις πρακτικές των εργοδοτών και των ιδιοκτητών ακινήτων,¹⁷⁹ τη στρατηγική χρήση-κατάχρηση-μόνιμη επανασήμανση των όρων «μετανάστης-λαθρομετανάστης-πρόσφυγας» και την ευκολία με την οποία «ανοικτές δομές» μετατρέπονται σε κέντρα κράτησης, προσαρμοζόμενα και ανταποκρινόμενα στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής,¹⁸⁰ μπορούν να προσφέρουν πλούσιο υλικό για την επιστήμη της εγκληματολογίας και την εγκληματολογική έρευνα των συνόρων.

Η κυρίαρχη αναπαράσταση της λειτουργίας των συνόρων είναι αυτή που τα παρουσιάζει ως εργαλεία αποκλεισμού, τα οποία ξεχωρίζουν το μέσα από το έξω. Έτσι, η χρήση του όρου «Φρούριο», ως μεταφοράς για την περιγραφή της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής, σχετίζεται με τις προσπάθειες του μηχανισμού (apparatus) των συνόρων για την ανάκαμψη της κυριαρχίας και την αναπαραγωγή της Ευρώπης ως μέρους που αφορά αποκλειστικά όσους τους έχει επιτραπεί η είσοδος. Η Ευρώπη παρουσιάζεται ως πολιορκούμενη, με αποτέλεσμα να πολλαπλασιάζονται οι τεχνολογίες αποκλεισμού και ελέγχου όπως και οι πρακτικές της ποινικομεταναστευτικής σύμμιξης (crimmigration) και της αναπτυσσόμενης βιομηχανίας της ασφάλειας.¹⁸¹ Από την άλλη, η μεταφορά του Φρουρίου αποκρύπτει το γεγονός ότι τα σύνορα

176. Mbembe, A. (2019). *Necropolitics*. Ντάραμ και Λονδίνο: Duke University Press (αγγλ. μτφρ. Corcoran, S.), σ. 57 επ.

177. Lafazani, O. (2021). The Significance of the Insignificant: Borders, Urban Space, Everyday Life. *Antipode Journal of Radical Geography*. DOI: <https://doi.org/10.1111/anti.12703>.

178. Λέκκα, Β. και Πανουτσόπουλος, Γ. (2016), ό.π., σ. 15, 36-38.

179. Lafazani, O. (2021), ό.π.

180. Λέκκα, Β. και Πανουτσόπουλος, Γ. (2016), ό.π., σ. 17, 23-24, 53.

181. Ioannidis, P., Dimou, E. & Dadusc, D. (2021). Sappers of Fortress Europe: exploring the micropolitics of borders through the occupational culture of asylum caseworkers in Greece. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. DOI: <https://doi.org/10.1080/1369183X.2021.1873114>.

δεν είναι μόνο εργαλεία αποκλεισμού αλλά είναι επίσης επιτελεστικά, παραγωγικά και διάχυτα. Παράγουν μηχανισμούς ελέγχου, διακυβέρνησης και ταξινόμησης των πληθυσμών μέσα από διαφορετικούς τρόπους φιλτραρίσματος και συμπερίληψης, τρόπους διακυβέρνησης με τη διατήρηση των μεταναστών σε καθεστώς ανασφάλειας, φτώχειας και μόνιμης εκκρεμότητας, νομιμοποιούν την εκμετάλλευση για την εξασφάλιση φτηνού εργατικού δυναμικού, παράγουν ρατσιστικό λόγο με τη διάκριση μεταξύ ημών και των άλλων, και νομιμοποιούν βιοπολιτικές πρακτικές για τη διαχείριση αυτών που πρέπει να ζήσουν και αυτών που πρέπει να πεθάνουν, για το ποια ζωή αξίζει και ποια όχι.¹⁸²

Έτσι, συσκοτίζεται η πολυπλοκότητα, η διάχυση και η ασάφεια των συνόρων, που εντοπίζονται σε καθημερινές αναπαραστάσεις και ρατσιστικές πρακτικές (μειωμένη πρόσβαση στην υγεία, τη στέγαση, την ασφάλεια, την εργασία). Τα σύνορα, λοιπόν, δεν εντοπίζονται μόνο στις διαδικασίες «φρουριοποίησης» και στρατιωτικοποίησης, αλλά κατασκευάζονται μέσα από καθημερινές κοινωνικές διαδράσεις και αμφισβητήσεις.¹⁸³

Η μελέτη αποπειράθηκε να σκιαγραφήσει τον θεσμό της διοικητικής κράτησης και να αναπτύξει βασικές πλευρές του από τη σκοπιά μιας εγκληματολογικής θεώρησης, με σκοπό να αναδείξει τη δυναμική μιας ελληνικής εγκληματολογίας των συνόρων, σε μια περίοδο που το προσφυγικό-μεταναστευτικό ζήτημα αντιμετωπίζεται όλο και περισσότερο ως ένα πρόβλημα που χρήζει καταφυγής σε αστυνομικά και εν γένει ποινικά-τιμωρητικά μέτρα. Η ανάλυση της κοινωνικής βλάβης και το αναδυόμενο πεδίο της ζημιολογίας μπορούν να εισφέρουν στην ανάδειξη πτυχών της μεταχείρισης των προσφύγων και των μεταναστών οι οποίες ξεφεύγουν από τη σκοπιά μιας κριτικής εγκληματολογικής θεώρησης και αφορούν σημαντικές βλάβες που περιλαμβάνουν τόσο πρακτικές και συμπεριφορές οι οποίες περιγράφονται στον ποινικό νόμο όσο και εκτός αυτού. Έτσι, τα σύνορα, ως διαρκής ανακωδίκωση των σχέσεων εξουσίας, μπορούν να αποτελέσουν ένα πολύ πλούσιο πεδίο επιστημονικών προβληματισμών και παρεμβάσεων.

182. Ο.π.

183. Ο.π.